

Tanulmány

Kertész András

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”¹

Abstract

The historiography of generative linguistics is one of the most fiercely debated topics in linguistics. The present paper continues the author's previous studies whose aim is to clarify the methods, hypotheses and concepts that are capable of grasping basic issues of the history of generative linguistics. Having critically analysed 19 approaches to the historiography of generative linguistics in his previous work, in this paper the author outlines his own model. Relying on Kertész and Rákosi (2012), his central claim is that the history of generative linguistics can be reconstructed as a process of plausible argumentation that is based on the cyclic, prismatic and retrospective re-evaluation of information. This claim is illustrated by a series of examples pertaining to the relationship between neo-Bloomfieldian linguistics and Chomsky's early work.

Keywords: generative linguistics, history of linguistics, historiography, plausible argumentation, plausible inference

1 Bevezetés

1.1 A szakirodalmi háttér

„[...] a Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt” (Matthews 1993: 28). Vajon mi lehet e mondatnak az idézetből hiányzó alanya? Mi lehet az a súlyos csapás, amely P. H. Matthews, a huszadik századi nyelvtudomány történetének egyik legkiválóbb krónikása szerint a nyelvtudomány historiográfiáját érte?² A válasz: Thomas S. Kuhn *A tudományos forradalmak szerkezete* c. könyvének 1962-es első megjelenése (Kuhn 1984). Miért tekinti a jeles tudománytörténész Kuhn híres könyvének megjelenését a Legrosszabb Dolognak? Azért, „mert az Chomsky támogatói közül oly sokakat arra készítetett, hogy az eseményeket Kuhn modelljéhez igazítsák” (uo.). Ennek eredményeképpen pedig Kuhn tudománytörténet-modelljének a generatív nyelvészetre való alkalmazása „elfedte annak valódi forrásait” (u.o.).

E példa jól jellemzi a nyelvtudománytörténet-írás jelenlegi állapotának kettősségét:

¹ Köszönetet mondok Halász Katinkának és Rákosi Csillának a kéziratához fűzött konstruktív kritikájukért. A hibákért kizárólag én vagyok felelős.

A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.B-15/1/KONV-2015-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

² A 'történetírás' és a 'historiográfia' kifejezéseket azonos értelemben használom, csakúgy, mint a 'nyelvtudomány' és a 'nyelvészet' kifejezéseket. A továbbiakban a tárgynyelvi státusú valamint a pre-explicitív értelemben használt kifejezéseket aposztrófok közé teszem.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

(a) Ugyanis *egyfelől* a nyelvtudomány historiográfiája az utóbbi mintegy négy évtizedben periférikus, kevesek által művelt, alulértékelt szakterületből a nyelvtudomány egyik dinamikusan fejlődő, gazdag szakirodalmat produkáló, elismert részdiszciplínájává vált. Vannak kiemelkedő személyiségei, pl. E.F. Konrad Koerner, Keith Percival, John E. Joseph, Peter Matthews, Pieter Seuren és mások. Immár van nemzetközi intézményi háttere: élvonalbeli kiadók – pl. Benjamins, de Gruyter, Cambridge University Press, Oxford University Press, Rodopi, Blackwell stb. – adnak ki nyelvtudomány-történeti folyóiratokat, könyvsorozatokat, monográfiákat. Nyelvtudomány-történeti tudományos társaságok jöttek létre, és folyamatosan nagyszámú konferenciára kerül sor.

A nyelvtudomány-történeti kutatások fellendülésének egyik motivációja a *tudománytörténet-írás* iránti *általános* érdeklődés megélénkülése. A huszadik század második felében (nem kizárólag, de meghatározó módon) Kuhn *A tudományos forradalmak szerkezete* c. könyvének hatására alapjaiban rendült meg az a tudományfelfogás, amelyet az analitikus tudományelmélet – a Bécsi Kör tevékenysége nyomán kibontakozó logikai pozitivizmus, valamint a kritikai racionalizmus – kialakított. Kuhn, majd Lakatos műveiben öltött markáns módon testet az a nézet, amely a tudományelméletet és a tudománytörténetet egységben szemléli, és így a tudományos megismerés alapkérdéseit tudománytörténeti folyamatokkal hozza összefüggésbe. E szemlélet térnyerése az 1980-as években olyan tudásszociológiai irányzatokkal folytatódott, amelyek igen nagy visszhangot kiváltva tartották napirenden a tudománytörténet iránti érdeklődést.³

A másik tényező, amely a nyelvtudomány historiográfiájának előretörését motiválta, a huszadik századi *nyelvtudomány sajátos* fejlődése. A nyelvtudomány-történet egyebek mellett azért is válthatott ki egyre fokozódó figyelmet, mert a nyelvtudomány legsikeresebb irányzatai – a saussure-i strukturalizmus, a prágai nyelvész kör, az amerikai deskriptivizmus, a generatív nyelvészet és sorolhatnánk tovább – a szűk diszciplináris határokon túlmutatva befolyásolták a huszadik századi tudomány fejlődési tendenciáit, a diszciplínák átalakulását, valamint a különböző diszciplínákban elért eredmények integrálását.⁴ Ebben a folyamatban kiemelkedik a generatív nyelvészet, mint a huszadik század második felének legbefolyásosabb irányzata, mely nem csupán a nyelvtudományban hozott megkerülhetetlen változásokat, hanem hozzájárult egyéb diszciplínák – mindenekelőtt a kognitív tudomány részdiszciplínái, a nyelvfilozófia és a tudományfilozófia – fejlődéséhez.

A tudománytörténet-írás iránti általános érdeklődés kialakulása, valamint a generatív nyelvészet fogadtatásának egymásra hatása azzal az eredménnyel járt, hogy nem csupán a generatív nyelvészetnek, hanem a generatív nyelvészet historiográfiájának is kitüntetett figyelem jut: a generatív nyelvészet története szükségképpen a tudománytörténet-írás fókuszába került.

(b) *Másfelől* a nyelvtudomány historiográfiája – és ez kiemelten vonatkozik a generatív nyelvészet historiográfiájára is – nem mentes olyan tényezőktől, amelyek állításainak hitelét gyengítik. Közülük itt kettőt említünk meg, melyek párhuzamosak a nyelvtudomány historiográfiájának előretörését motiváló tényezőkkel. Az egyik a nyelvtudománytörténet-írásnak

³ A legnagyobb visszhangot a David Bloor nevével fémjelzett Edinburgh-i Iskola váltotta ki, mely a tudásszociológia ú.n. Erős Programját hirdette meg (l. pl. Bloor 1976, 1983, Barnes et al. 2002 [1996]). Nyelvészeti alkalmazásához l. Kertész (2004a), (2004b), (2013).

⁴ Gondoljunk arra, hogy a nyelvtudomány eredményei milyen erőteljes befolyást gyakoroltak olyan tudományágakra, mint például a kognitív tudomány – és ezen belül a számítógéptudomány vagy a nyelvfilozófia – melynek létrejöttében Chomskynak vitathatatlan érdemei vannak; vagy akár az irodalomtudomány – mely egyebek mellett az irodalomtudományi strukturalizmussal, a generatív poétikával és a kognitív metaforaelméletben gyökerező kognitív poétikával gazdagodott.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

általánosságban a tudománytörténet-íráshoz, a másik pedig *speciálisan* a nyelvtudományhoz fűződődő viszonyából származik.

Ami az elsőt illeti, a nyelvtudománytörténet-írás csupán részlegesen és elvétve tart lépést a tudománytörténet-írás módszereinek változásaival, ezért korszerűsége kérdéses. Miközben a tudománytörténet-elméletek néhány más diszciplína – mindenekelőtt a fizika, a kémia, a biológia – esetében valóban dinamikus változnak, a nyelvtudomány historiográfiája kevés kivételtől eltekintve megrekedt a kuhni, esetenként a lakatosi modell (Lakatos 1970, 1997) alkalmazhatóságának kérdésénél, és csupán elvétve recipiálta a tudománytörténet-elméletek újabb fejleményeit.

A második tényező az, hogy a nyelvtudománytörténet-írás az egyes nyelvészeti elméletek, irányzatok, módszerek közötti hadviselés egyik előszeretettel alkalmazott fegyverévé vált – különös tekintettel a generatív nyelvészetre.⁵ Jól tudjuk ugyanis, hogy a nyelvtudomány huszadik századi történetét tudományos csoportok érdekellentétei kísérik, melyek intenzitása, tartalma, helyszíne ugyan állandóan változik, de melyek szüntelenül jelen vannak és befolyásolják az egyes irányzatok, elméletek, módszerek sikerét, kudarcát, támogatottságát, hatását, hatalmi helyzetét, finanszírozását. E harcokban a nyelvtudomány-történeti állítások nyomós érvként használatosak egy adott irányzat, módszer, nézet, elmélet – például a generatív nyelvészet – mellett és mások ellen. Az a körülmény, hogy általánosságban Kuhn és Lakatos munkái nyomán a tudománytörténet a tudományos gondolkodás előterébe került, a nyelvtudományban egy szélsőséges *legitimációs stratégiát* is kialakított. E legitimációs érvelés szerkezete a következő: Ha a nyelvtudomány valamely irányzatának fellépése (így a generatív nyelvészeté is) ugyanazon tudománytörténeti kategóriák segítségével írható le, mint a nagy presztízsű, sikeres, a ’tudományosság’ legmagasabb szintjét reprezentáló természettudományoké, akkor a szóban forgó irányzat az utóbbiakkal egyenrangúvá válik (l. még Fehér 1984, Lakoff 1989).⁶ És fordítva: Ha egy adott irányzat, elmélet, módszer nem írható le ugyanazon tudománytörténeti kategóriák segítségével, mint az említett természettudományok, akkor veszít legitimációjából, és ezzel párhuzamosan a vele szemben fellépő riválisok legitimációja növekszik. Tehát a nyelvészeti irányzatok, elméletek, módszerek stb. hozzájárulása a nyelvtudományhoz gyakran nem felel meg az azokat propagáló egyes csoportok legitimációs célú, saját tevékenységüket fel- és más csoportok tevékenységét leértékelő ítéleteinek. E legitimációs stratégia alkalmazásában kiemelt szerep jutott Kuhn ’tudományos forradalom’ és ’paradigma’ fogalmának, mivel a generatív nyelvészetre való alkalmazásuk az utóbbinak minden egyéb nyelvészeti irányzattal szembeni magasabbrendűségét volt hivatva propagálni. Abban, hogy a nyelvtudománytörténet-írás etablált és sokak által művelt kutatási területté vált, jelentős szerepet játszott az, hogy eredményesen használható fel egyes nyelvészeti elméletek legitimálására. Ez egyrészt elősegítette, hogy növekedjen művelőnek száma, intézményi háttere és hatása, másrészt azonban hitelvesztéssel is járt.

⁵ Az irányzat, elmélet, módszer fogalmát pre-explicit értelemben használjuk, sem különbségük, sem meghatározásuk a jelen kontextusban nem releváns.

⁶ A természettudományokhoz való igazodás a nyelvészetben nem új keletű. Pl. Jäger (1993) a nyelvtudomány történetét a 19. század elejétől kezdve a természettudományok mindenkori állapotát tükröző mintához való hasonulási törekvésként írja le. Ebben a tekintetben fontos és sokszor idézett kívánalmakat fogalmaztak meg a generatív nyelvészet közvetlen elődei és közvetett elődje, Bloomfield (1935: vii) is, aki *Language* c. könyvének első oldalán kijelenti, hogy a tudományt szükségképpen a fizika („mechanism”) mintájára kell művelni.

1.2 Problémafelvetés

E háttér ismeretében Kertész (2009-2010) a következő problémát vetette fel:

- (P) Milyen historiográfiai *alapfogalommal*, *hipotézissel* és *eszközzel* írható le a generatív nyelvészet eddigi története?

Kertész (2009-2010) a generatív nyelvészet historiográfiájával foglalkozó szakirodalom elemzése alapján 19 olyan választ mutatott be, amelyeket eddig a (P)-ben megfogalmazott kérdésre adtak. Az elemzés *destruktív* eredménnyel járt: a szakirodalom elemzése feltárta ugyan, hogy a jelenlegi historiográfiák milyen alapfogalmak, hipotézisek és eszközök segítségével vizsgálják a generatív nyelvészet történetét, de a vizsgált megközelítések mindegyikét elutasította. A következő lépésnek szükségképpen *konstruktívnak* kell lennie: meg kell mutatni, hogy milyen historiográfiai alapfogalommal, hipotézissel és eszközzel operálhat egy olyan *lehetséges* – de nem az egyetlen lehetséges – historiográfia, amely nem követi el az elemzett nézetek hibáit. Az alábbiakban – nagyon vázlatosan és leegyszerűsítve, mindössze az alapgondolatnak egy esettanulmányban való bemutatására törekedve – egy ilyen historiográfia körvonalazására teszünk javaslatot.

A javaslat alapötlete, hogy (P) lehetséges megoldásainak egyikéhez *maga Chomsky adja kezünkbe a kulcsot*. Mi lehet ez a kulcs? Íme, a válasz:⁷

- (1) (a) „Vegyük észre, hogy sem az általános elmélet, sem a konkrét nyelvtanok *nem örök időkre megváltoztathatatlanok* e szerint a felfogás szerint.
 (b) Az egyes nyelvekre vonatkozó *új tények felfedezése vagy a tisztán elméleti felismerések* a nyelvi adatok szerveződése terén, azaz a nyelvszerkezet új modelljei, *fejlődést és módosítást* („revision”) eredményezhetnek.
 (c) *Nincs azonban körben forgó érvelés* ebben az elképzelésben. *Bármely adott időpontban* vállalkozhatunk arra, hogy a lehető legprecízebb módon megfogalmazzuk mind az általános elméletet, mind az elmélethez kapcsolódó és a helytállóság empirikus, valamint külső feltételeinek eleget tevő nyelvtanok halmazát.” (Chomsky 1995: 58, 1957: 50; kiemelés: K.A.)⁸

Az idézetben leírt folyamat a grammatikák kiválasztásának egy lehetséges *heurisztikája*.⁹

(1)(a) arra utal, hogy azok az állítások, amelyekből az általános elmélet és az egyes nyelvtanok állnak, *nem lehetnek bizonyosan igazak*. A bizonytalan, de egy adott információs állapotban a rendelkezésre álló alternatívákhoz képest legelfogadhatóbbnak tekintett állításokat a tudomány- és argumentáció-elméleti irodalom *plauzibilisnek* nevezi. Noha bizonytalanok, egy

⁷ Az idézetekre való hivatkozások megkönnyítése érdekében a továbbiakban az idézeteket az elemzésekben szerepet játszó gondolati egységekre tagoljuk. A tagolás nem felel meg szükségképpen az eredeti szöveg bekezdéseinek.

⁸ A *Syntactic Structures* magyar fordításában sok a hiba. Ezért megadjuk az idézetek forrását az eredeti műben is, és esetenként az eredeti angol kifejezéseket is.

⁹ A heurisztikák olyan problémamegoldó stratégiák, amelyek (a) egyszerűek, (b) feladatuk, hogy nagy tartományokat kutassanak át a felvetett problémák lehetséges megoldásai után, ugyanakkor (c) nem vezetnek szükségképpen megoldáshoz, optimális megoldásról nem is beszélve. A legtöbb, ami egy heurisztikától elvárható az, hogy ideiglenesen, fallibilisen, lokális feltételek mellett körvonalazzon olyan útmutatást, olyan trükköt, amely közelebb visz legalább a lehetséges megoldások egyikéhez. A heurisztikáktól eltérően az algoritmusok biztosan elvezetnek a megoldáshoz.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

adott időpontban, adott információk birtokában *bizonyos mértékig elfogadhatók* – mindaddig, amíg az információk háttér változása következtében felül nem bíráljuk őket. Tehát a fenti idézet szerint a grammatika hipotézisei nem bizonyosan igaz, hanem *plauzibilis kijelentések*.

(1)(b) azt fogalmazza meg, hogy a grammatikára vonatkozó ismeretek változása nem egyirányú és nem induktív folyamat, hanem egészen más jellegű: a korábbi ismeretek *visszamenőleges újraértékelésére* (a magyar fordításban szereplő „módosítás” kifejezés az angol eredetiben: „revision”) épül, melynek eredményeképpen megváltozik a grammatikára vonatkozó állítások plauzibilitása. A plauzibilitás megváltozásának forrása új információk fellépése („new facts [...] theoretical insights”).¹⁰ Ez azt jelenti, hogy az ismeretek újraértékelése új információk ’prizmáján’ keresztül, azaz prizmatikusan történik. Ezáltal *megváltozik az a perspektíva*, amelyből a mindenkori adatokat, hipotéziseket, tudomány-módszertani elveket szemléljük.¹¹

(1)(c) pedig világossá teszi, hogy a visszamenőleges újraértékelés nem körben forgó, hanem *ciklikus*, mivel nem ugyanahhoz az információk állapothoz tér vissza, ahonnan kiindult, hanem egy a későbbi információk fényében revideálthoz.

Hogyan építhető fel az (1)-ben kifejtett és ily módon explikált gondolatra egy olyan új historiográfia, amely elkerüli a Kertész (2009-2010)-ben bemutatott nézetek hibáit? Az alapfogalmak és a központi hipotézis is közvetlenül kibontható az idézetből. Ugyanis ha elfogadjuk azt a helyzetképet, amelyet Chomsky a grammatikára vonatkozó ismeretek változásának mechanizmusáról az (1) alatti idézetben fest, akkor az e változás megragadására alkalmas alapfogalmak: *plauzibilis, retrospektív újraértékelés, prizmatikus, ciklikus*. E fogalmak lehetővé teszik, hogy Chomsky idézett meglátását reflexív módon, saját elméletének történetére alkalmazzuk. Ily módon az a historiográfiai hipotézis, amely ezeket a fogalmakat felhasználja és az idézetben vázolt mechanizmust tükrözi, a következőt mondja ki:

(T) A generatív nyelvészet története az ismeretek ciklikus, prizmatikus és retrospektív újraértékelésére épülő plauzibilis érvelési folyamat.

Ugyanakkor Chomskyt a *Syntactic Structures*-ben természetesen nem az a cél vezérelte, hogy saját elméletének historiográfiáját írja meg. Ezért, noha az idézet lehetővé tesz egy olyan értelmezést, amely sugallja a grammatikák változásának megragadására alkalmas, imént kibontott alapfogalmakat és alaphipotézist, a *historiográfiai eszközt* nyilvánvalóan nem adja kezünkbe. Az eszközt máshol kell keresnünk: *a plauzibilis érvelés és a tudományelmélet szakirodalmában*. Ezt a döntést nem csupán a fenti idézet értelmezése motiválja, hanem az is, hogy a Kertész (2009-2010)-ben áttekintett álláspontok egyik fő hibája a tudományelméleti reflexió hiánya.¹²

A fent javasolt alapfogalmak elvezetnek a plauzibilis érvelés egy olyan modelljéhez, amely ugyan a Chomsky-idézetben körvonalazott felismeréstől *függetlenül* született, de azzal összeegyeztethető: Kertész & Rákosi (2012) *p-modelljéhez*. A szerzők a p-modellt nem tudomány-

¹⁰ Már ezen a ponton meg kell jegyezni, hogy a ’tény’ kifejezést nem bizonyosan igaz állításként értelmezzük, hanem olyan kijelentésként, amelynek magas a plauzibilitási értéke, de nem bizonyosan igaz. Lásd az alábbiakban bevezetendő p-modell alapfogalmait.

¹¹ Ugyanakkor az idézett szövegrész a felülvizsgálhatóságot csak az elmélet hipotézisrendszerére vonatkoztatja és nem terjeszti ki az adatokra és a tudomány-módszertani elvekre.

¹² A tudománytörténet-írás és a tudományelmélet egymásra utaltsága Lakatos megfogalmazásában (Kant-parafrazisként) vált közismertté: „A tudományfilozófia a tudománytörténet nélkül üres; a tudománytörténet a tudományfilozófia nélkül vak.” (Lakatos 1997 [1978]: 65)

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

történeti, hanem tudományelméleti modellnek szánták, viszont – a tudományelmélet és a tudománytörténet-írás egymásrautaltságának említett elvével összhangban – hipotéziseiből levezethető historiográfiai kiterjesztése is.

Mivel a p-modell a nyelvészeti elméleteket dinamikus plauzibilis érvelési *folyamatoknak* tekinti, alkalmas mind e folyamatok egy adott stádiumának (‘szinkrón’) rekonstrukciójára, mind a folyamat különböző stádiumai közötti relációk (‘diakrón’) feltárására. Ezért az imént röviden vázolt tudományelméleti háttérfelvetéseinkből *közvetlenül levezethető* (P) egy olyan lehetséges megoldása, amelyet a Kertész (2009-2010)-ben tárgyalt nézetek – nem az egyetlen, de az egyik lehetséges – alternatívájának tekintünk:

- (MP) (a) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalmai: *plauzibilis, retrospektív, újraértékelés, prizmatikus, ciklikus*.
 (b) A hipotézis: (T).
 (c) Az eszköz: Kertész & Rákosi (2012) p-modelljének historiográfiai kiterjesztése.

E tanulmányban tömören, közérthetőségre törekedve mutatjuk be azt, hogy a p-modell tudománytörténeti alkalmazása milyen módon támasztja alá az (MP)-vel jelölt megoldást és milyen módon nyújt alternatívát (P)-nek a Kertész (2009-2010)-ben elemzett megoldási javaslataihoz. Ugyanakkor (MP)-t nem a generatív nyelvészet teljes történetének bemutatásával szemléltetjük, hanem mindössze egy *esettanulmánnyal*, melyben (P)-t a neo-bloomfieldiánus nyelvészet és a *Syntactic Structures* viszonyára szűkítjük:

- (P’) Milyen historiográfiai *alapfogalmakkal, hipotézisekkel és eszközökkel* írható le a neo-bloomfieldiánus nyelvészet és a *Syntactic Structures* viszonya?

A terjedelmi korlátokon túl (P)-nek a jelen fejezetben (P’)-re való szűkítését és (MP) működésének egy esettanulmányban való bemutatását az indokolja, hogy

(a) e viszony vetette fel a legsarkítottabban a generatív nyelvészet kuhni értelemben vett forradalmiságát,

(b) a p-modellnek a későbbi fejlődési szakaszokra való alkalmazása e viszony elemzésének analógiájára történhet,

(c) mivel (P’) (P) részproblémája és (MP) (P) megoldása, ezért (MP) egyúttal (P’) egy lehetséges megoldása.¹³

1.3 A tanulmány felépítése

A 2. fejezetben röviden áttekintjük a p-modell alapfogalmait és fő tulajdonságait. A 3. fejezetben – a teljesség igénye nélkül – egy esettanulmány keretében négy példán mutatjuk be a p-modellnek azt a mechanizmusát, amely alapján (MP) lehetséges választ ad (P’)-re. A 3.0. szakasz bevezető észrevételeit követően a 3.1. szakaszban a *Syntactic Structures* nyelv-fogalmának releváns sajátosságait vizsgáljuk meg a p-modell segítségével. A 3.2. szakaszban rekonstruáljuk azt a plauzibilis érvelési folyamatot, amelynek eredményeképpen választ kapunk

¹³ A p-modell alkalmazása reflexív: természetesen e könyv okfejtése is a p-modell szerinti plauzibilis érvelési folyamat. Például e következtetés a 2.2. szakaszban bevezetett harmadik típusú következtetésnek felel meg, mert enthümematikus (azaz látens háttérfelvetéseket tartalmaz) és premisszái nem bizonyosan igazak, hanem az említett források megbízhatóságának mértékéhez viszonyítva bizonyos fokig plauzibilisek.

arra a kérdésre, hogy milyen grammatika alkalmas az angol nyelv összes nyelvtanilag helyes és csak a helyes mondatainak előállítására. A 3.3. szakasz a p-modell szemszögéből értelmezi Chomsky értékelő eljárásának bevezetését. A 3.4. szakasz a *Syntactic Structures* disztribucionális elméletére tér ki. E négy példa bemutatását követően az eredményt a 4. szakaszban összegezzük.

Támaszkodni fogunk egyes historiográfusok állításaira, miközben hangsúlyozzuk majd azokat a pontokat is, amelyekben (MP) eltér tőlük. Egyrészt azért utalunk majd rájuk, mert a hivatkozott szerzők számos olyan, filológiai elemzésen alapuló felismerést fogalmaztak meg, amelyek kompatibilisek (MP)-vel és hozzájárulhatnak működőképességének szemléltetéséhez. Másrészt érzékeltetni kívánjuk azt is, hogy (MP) nem egzotikus álláspont, hanem sokkal inkább a bemutatott historiográfiai nézetek egyes megállapításainak szintetizálására alkalmas egyik (és nem az egyetlen) lehetőség.

2 A p-modell¹⁴

2.1 A p-modell fő tulajdonságai

A p-modell elutasít egy sor olyan tudomány-módszertani előítéletet, amelyeket az elméleti nyelvészet fő árama explicit vagy implicit módon elfogad, de amelyek nem állnak összhangban a kutatás gyakorlatával. Fő újításai a következőképpen összegezhetők:¹⁵

(a) *Bizonyosság helyett bizonytalanság.* A p-modell szerint a nyelvtudományban felhasznált adatok típusai – introspektív adat, korpusz adat, kísérleti adat, gondolat-kísérleti adat – többnyire bizonytalanok, ezért a p-modell a bizonytalanságot súlypontozza. Ugyanakkor a p-modell azt is állítja, hogy az adatok bizonytalanságának megragadásával – a plauzibilis érvelési folyamat feltárása révén – a nyelvészeti problémamegoldás hatékonysága javítható.¹⁶

(b) *Igaz kijelentések helyett plauzibilis kijelentések.* A nyelvészeti adatok többnyire nem biztos ’tények’ és nem is bizonyosan igaz állítások a ’tények’-ről, hanem fő tulajdonságuk a bizonytalanság. A p-modell a bizonytalanságot ’plauzibilitás’-ként explikálja és ennek megfelelően központi kategóriája a ’plauzibilitás’, melynek az ’igazság’ csupán szélső esete.

(c) *Deduktív következtetés helyett plauzibilis következtetés.* A plauzibilis következtetések egyik leglényegesebb tulajdonsága az, hogy – a deduktív következtetésektől eltérően – *nem alkotnak kalkulust*. Ennek egyik oka, hogy a plauzibilis következtetések figyelembe veszik a kijelentések olyan tulajdonságait is, amelyek nem formalizálhatóak. A plauzibilis következtetések modellje *nem logika*, és nem értelmezhető a logikánál valamilyen értelemben bővebb formális rendszerként sem.

(d) *Logikai szerkezet helyett plauzibilis érvelési folyamat.* A p-modell egyik alap gondolata az, hogy a metatudományos reflexió nem szorítkozhat az elméletek logikai szerkezetének feltárására, hanem argumentációs szerkezetüket kell vizsgálat tárgyává tennie. Ennek megfelelően a nyelvészeti elméleteket¹⁷ *plauzibilis érvelési folyamatoknak* tekintjük.

¹⁴ Az alább nagy vonalakban és erősen leegyszerűsítve bevezetett alapfogalmak precíz definícióihoz és működésük bemutatásához l. Kertész & Rákosi (2012).

¹⁵ L. még Kertész & Rákosi (2014).

¹⁶ Az az állítás, hogy az adatok bizonytalanságának elismerésével a nyelvészeti problémamegoldás hatékonysága növelhető, első pillantásra paradoxnak látszik, de – mint Kertész & Rákosi (eds.) (2014) esettanulmányai jelzik – valójában nem az.

¹⁷ Ebbe beleértjük a nyelvészetben használatos elméleti apparátusok (modellek, programok, módszerek, stb.) alkalmazásait is.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

(e) *Statikusság helyett dinamizmus*. A p-modell – a standard tudományelméleti nézettől eltérően¹⁸ – a nyelvészeti elméleteket nem statikus, logikai szerkezetükre redukálható konstrukcióknak tekinti, hanem *dinamikus* plauzibilis érvelési folyamatokként kezeli. E folyamatokban az elmélet bármely elemének visszamenőleges újraértékelésére sor kerülhet, és ezen újraértékeléssel szemben egyetlen elem sem immunis.

(f) *Inkonzisztencia-tolerancia a minden áron való konzisztencia helyett*. Az adatok bizonytalanságának elismeréséből következően a p-modellnek meg kell ragadnia a nyelvészeti elméletekben az adatok és a hipotézisek között fellépő ellentmondásokat is, és fel kell tárnia azok kezelésének különböző stratégiáit.¹⁹ A plauzibilis érvelési folyamat egyik fő feladata, hogy koordinálja az ellentmondások fellépésének és feloldásának a problémamegoldást szolgáló mechanizmusát.

(g) *Abszolutizmus helyett pluralizmus*. Abból, hogy a p-modell a nyelvészeti elméleteket dinamikus plauzibilis érvelési folyamatokként látta, melyek során sor kerülhet az adatok, fogalmak, hipotézisek ciklikus, prizmatikus és visszamenőleges újraértékelésére, az is következik, hogy nincsenek egyszer s mindenkorra érvényes problémamegoldások, melyeket minden áron védelmezni kell. A p-modell nem fogadja el azt a nézetet, amely szerint a nyelvészeti elméletalkotás egy sor igaz premisszából kiindulva deduktív következtetésekkel igaz konklúziókhöz jut. Az elméletalkotás lényege sokkal inkább az információk folyamatos revíziója. Az utóbbi felfogás nem egyeztethető össze egyes nyelvészeti elméletek reflektálatlan abszolutizálásával és mások reflektálatlan kirekesztésével. A nyelvészeti elméletek sokfélesége nem hátrányos, hanem termékeny tulajdonság. E pluralizmust a hatékonyabb problémamegoldások szolgálatába állítva kell kiaknáznunk.

A p-modell tudománytörténeti alkalmazásának feladata, hogy ezen alapelvek fényében elemezze és értékelje a generatív nyelvészet történetét, levonva azokat a következtetéseket, amelyek nem csupán a historiográfia, hanem a nyelvtudomány számára is tanulságokkal szolgálhatnak.

2.2 A p-modell alapfogalmai

A p-modell kiinduló gondolata ugyanaz a meglátás, amelyet Chomsky az (1)(a)-ban idézett mondatban fogalmazott meg: a nyelvészeti elméletalkotásban csupán ritkán, szélső esetekben találkozhatunk bizonyosan igaz kijelentésekkel. Azok a kijelentések, amelyek a problémamegoldásban releváns szerepet játszanak, többnyire nem bizonyosan igazak, hanem csupán plauzibilisek.²⁰ Az, hogy plauzibilisek, első megközelítésben azt jelenti, hogy noha nem bizonyosan igazak, hajlandóak vagyunk – bizonyos mértékig – elfogadni őket. Egy kijelentés plauzibilitási értéke attól függ, hogy e plauzibilitási érték forrása mennyire megbízható. Nagyon megbízható források magasabb, kevésbé megbízhatóak alacsonyabb plauzibilitási érté-

¹⁸ A standard nézet összefoglalásához l. pl. Fehér (1984), Kertész & Rákosi (2012), Laki (1989).

¹⁹ Ennek kifejtéséhez l. Kertész (2012), Kertész & Rákosi (2012, 2013).

²⁰ A nyelvészeti szakirodalomban gyakran találkozunk olyan álláspontokkal, amelyeket az állítások bizonyosan igaz voltába vetett hit motivál. Előfordulnak ugyanakkor differenciáltabb megfogalmazások is. Például Hockett (1968: 35) szerint Zellig S. Harris szerény és toleráns megnyilvánulásai arra a meggyőződésre épültek, hogy „a Valódi Igazság nem elérhető [...]”. Bach (1965: 119) az indukció jellemzéséből kiindulva, de általánosítva kijelenti, hogy „a világra vonatkozó elméletek nem abszolút igazságok” – ez persze tudomány- és ismeretelméleti közhely, de a saját elméletük állításainak igazságában hívő nyelvészek állításainak ellenpontozásaként mégis említést érdemel.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvstudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

ket rendelnek egy adott kijelentéshez.²¹ A források megbízhatósága az azt befolyásoló új információk hatására módosulhat, és a forrás megbízhatóságának változása következtében a kijelentések plauzibilitása is változhat. Kétféle forrást különböztetünk meg: *közvetlen* és *közvetett forrást*. A közvetlen források esetében egy kijelentés plauzibilitási értéke a forrás *megbízhatóságától* függ: ilyen közvetlen források pl. megfigyelések, korpuszok, kísérletek, gondolat-kísérletek, publikációk, introspekció stb. (vö. Rescher 1976: 6k.; Kertész & Rákosi 2012). Adott esetben indokolt lehet a források közötti differenciálás: intellektuális tényezők (könyv, tanulmány, kísérlet, gondolat-kísérlet stb.), társadalmi tényezők (autoritás, csoport-érdek) vagy retorika (pl. a szalmabáb vagy a körben forgó érvelés jelentősen befolyásolhatja egy kijelentés plauzibilitási értékét). A közvetett források esetében az adott kijelentés plauzibilitási értéke *egyéb kijelentések plauzibilitási értékétől* függ, azaz az utóbbi esetben *következtéssel* rendelünk plauzibilitási értéket az adott kijelentéshez.²² Egy olyan kijelentést, amelyhez közvetlen vagy közvetett forrás alapján plauzibilitási értéket rendelünk, *plauzibilis kijelentésnek* nevezünk.²³

A kijelentések plauzibilitási értékének jelölésére a kijelentést ‘|’-jelek közé tesszük, és alsó indexben megadjuk az érték forrását. ‘ $|p|_F$ ’ olvasata tehát úgy hangzik, hogy ‘a p kijelentés plauzibilitási értéke az F forrás alapján’. A plauzibilitási értékek a következő lehetőségek között mozognak:

$|p|_F = 1$, ha p bizonyosan igaz az F forrás alapján;

$0 < |p|_F < 1$, ha p plauzibilis az F forrás alapján;

$0 < |\sim p|_F < 1$, ha p implauzibilis az F forrás alapján, azaz ha p negációja plauzibilis;

$|p|_F = 0$, ha p semleges plauzibilitású F alapján, azaz se nem plauzibilis, se nem implauzibilis F forrás alapján.

A plauzibilitás változásának szemléltetésére azt a jól ismert összefüggést említjük meg, hogy a generatív nyelvészeti elemzések gyakorlatában évtizedeken át megbízható forrásnak minősült az anyanyelvi beszélő – többnyire a nyelvész – intuíciója, ezért e forrás magas plauzibilitási értéket rendelt a grammatikalitási ítéletekhez. Ugyanakkor az utóbbi évek generatív nyelvészeti szakirodalmának jelentős része arról tanúskodik, hogy megingott az introspekció megbízhatóságába vetett bizalom.²⁴ Ezért a grammatikalitási ítéletek plauzibilitási értéke csökkent, és egyre inkább felmerült az igény egyéb források – pl. kísérletek, kérdőíves felmérések, korpuszok – bevonására (Kertész 2012).

²¹ Ha például az anyanyelvi beszélő intuícióját megbízható forrásnak tartjuk, akkor ezen forrás alapján magas plauzibilitási értéket rendelhetünk a rá épülő grammatikalitási ítélethez. De ha pl. korpusznyelvészként e forrást kevésbé tartjuk megbízhatónak, akkor a grammatikalitási ítéleteknek alacsonyabb plauzibilitási értéket tulajdonítunk.

²² A következő bekezdésben bevezetett jelölést felhasználva az alábbi példa azt szemlélteti, hogy egy következtetésben a premisszák a konklúzió plauzibilitási értékének közvetett forrásai (I a közvetett forrást jelöli):

Premisszák

(a) $0 < |Ha \text{ a Bayern München jobb csapat, mint a Barcelona, akkor ma este győzni fog.}|_F < 1$

(b) $0 < |A \text{ Bayern München jobb csapat, mint a Barcelona.}|_F < 1$

Konklúzió

(c) $0 < |A \text{ Bayern München ma este győzni fog.}|_I < 1$

²³ A plauzibilitási érték jelölésére Rescher (1976) számskálát vezet be, melyet Kertész & Rákosi (2012) is alkalmaz. A plauzibilitási értékek reprezentációjának technikájára itt nem térünk ki.

²⁴ E szakirodalom részletes áttekintéséhez és elemzéséhez l. Kertész & Rákosi (2012: 7-43).

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

Előfordulhat továbbá, hogy egy kijelentés erősen plauzibilis egy bizonyos forrás alapján, de kevésbé plauzibilis más források alapján. Az is lehetséges, hogy egyes források az adott kijelentés negációját támasztják alá, és az adott kijelentést implauzibilissé teszik. Továbbá, ha több forrás is alátámaszt egy kijelentést, akkor annak plauzibilitási értéke magasabb lesz ezen források összessége alapján, mint a források bármelyike alapján önmagában. Fontos azt is hozzátenni, hogy a plauzibilitás komparatív fogalom: egy kijelentésnek csak más – alternatív, rivális – kijelentésekhez viszonyítva van plauzibilitása.

A p-modell *adaton* olyan pozitív plauzibilitási értékű kijelentést ért, amelynek plauzibilitási értéke közvetlen forrásból származik. Tehát nem maguk a nyelvi megnyilatkozások, ‘példák’ számítanak adatnak, hanem a rájuk vonatkozó kijelentések lehetnek azok.²⁵

Ha a nyelvészeti elméletalkotás hipotézisei és adatai plauzibilis kijelentések, akkor azok a következtetések, amelyekben e kijelentések premisszaként szerepelnek, nem vezethetnek bizonyosan igaz konklúzióhoz. A nyelvészeti elméletalkotásban, mint azt Kertész & Rákosi (2012) számos, különböző elméletekből származó példán szemlélteti, többnyire a következő három eset egyike lép fel:

(a) Logikai következményreláció áll fenn a premisszák és a konklúzió között, de legalább egy premissza nem bizonyosan igaz, hanem csupán plauzibilis a rendelkezésünkre álló források alapján.²⁶

(b) Nem áll fenn logikai következményreláció a premisszák és a konklúzió között. Ekkor látens háttérfeltevésekre van szükség ahhoz, hogy a logikai következményreláció létrejöhessen, és a látens háttérfeltevéseknek plauzibilisnek kell lenniük, vagy legalábbis nem lehetnek implauzibilisek vagy hamisak.²⁷ Az ilyen következtetéseket *enthümématikusnak* nevezzük.

(c) E két eset együttesen fordul elő: legalább az egyik premissza nem bizonyosan igaz, és nincs logikai következményreláció a premisszák és a konklúzió között.²⁸

²⁵ Például az alábbi plauzibilis kijelentés adat, amennyiben a nyelvi intuíciónak megbízható forrásnak tekintjük:
 $0 < |Az\ anya\ vizet\ önt\ a\ virágra\ mond\ grammatikailag\ helyes,\ míg\ az\ *Az\ anya\ vízzel\ önti\ a\ virágot\ nem\ az. |_F < 1$

ahol F a nyelvész nyelvi intuíciónak mint a plauzibilitási érték forrását jelöli.

²⁶ Egy egyszerű példa:

Premisszák

(a) $0 < |Ha\ telihold\ van,\ felmegy\ a\ vérnyomásunk. |_F < 1$

(b) $0 < |Telihold\ van. |_F \leq 1$

Konklúzió

(c) $0 < |Felmegy\ a\ vérnyomásunk. |_I < 1$

Itt legalább az (a) premissza csak plauzibilis és nem bizonyosan igaz, ezért a konklúzió is csak plauzibilis.

Hasonló a helyzet a 22. lábjegyzetben szereplő plauzibilis következtetés premisszáival kapcsolatban is.

²⁷ Például:

Premisszák

(a) $0 < |János\ teste\ nagy. |_F \leq 1$

(b) $0 < |János\ orra\ része\ a\ testének. |_F \leq 1$

Konklúzió

(c) $0 < |János\ orra\ nagy. |_I < 1$

Itt (a) és (b) is lehetne bizonyosan igaz, azonban még ekkor sem következne belőlük bizonyosan igaz konklúzió. Az a látens háttérfeltevés, amely nem szerepel a premisszák között, de amely szükséges ahhoz, hogy a következtetés szerkezete érvényes legyen, a következő:

$[0 < |Ha\ egész\ rendelkezik\ a\ P\ tulajdonsággal,\ akkor\ a\ rész\ is\ rendelkezik\ a\ P\ tulajdonsággal. |_F \leq 1]$

A látens háttérfeltevéseket a továbbiakban szögletes zárójelek közé tesszük.

²⁸ A példa:

Premisszák

(a) $0 < |A\ nyelvtudás\ moduláris\ szerkezetű. |_F < 1$

(b) $0 < |A\ nyelvtudás\ része\ az\ emberi\ kogníciónak. |_F < 1$

Ha e három feltétel valamelyike fennáll, akkor *plauzibilis következtetésről* beszélünk.²⁹ Egy plauzibilis következtetés a premisszák tartalma és plauzibilitási értéke alapján plauzibilissé – de nem bizonyosan igazgá – teszi a konklúziót. Mivel a konklúzió nem bizonyosan igaz, a plauzibilis következtetések *fallibilisek*.

A plauzibilis kijelentések forrásainak megbízhatósága és plauzibilitási értéke számos különböző tényezőtől függhet. E tényezők összességét *p-kontextusnak* nevezzük. A *p-kontextus* felőleli először is azokat a forrásokat, amelyek segítségével a kijelentések plauzibilitási értéke megítélhető. Másodsor, a látens háttérfeltevéseket és az explicit kijelentéseket releváns tulajdonságaikkal együtt (például a plauzibilitási értéküket a *p-kontextusban* található források alapján vagy a logikai és szemantikai szerkezetüket). Harmadszor, a *p-kontextus* egyes elemeire vonatkozó tudomány-módszertani eszközök is a *p-kontextus* részét alkotják: például az ellentmondások kezelésének stratégiáira, vagy a források megbízhatóságának megítélésére szolgáló módszerek használatára vonatkozó kritériumok vagy az elfogadott tudomány-módszertani normák.

Előfordulhat, hogy a *p-kontextusban* található források túl sok információt szolgáltatnak abban az értelemben, hogy van olyan kijelentés, amely bizonyos források alapján plauzibilis, míg más források alapján a negációja az. Az ilyen esetekben a *p-kontextus* információsan *túldeterminált*, és a *p-kontextushoz* tartozó kijelentések halmaza *p-inkonzisztens*. Ennek az ellenkezője is lehetséges, azaz, hogy a *p-kontextus* információsan *aluldeterminált*.³⁰ Az információs aluldetermináltság tipikus esete a *p-kontextus p-hiányossága*, vagyis az az eset, amikor vannak olyan kijelentések, amelyek se nem plauzibilisek (határesetben: bizonyosan igazak), se nem implauzibilisek (határesetben: bizonyosan hamisak) a rendelkezésünkre álló források alapján. A *p-kontextus* lehet egyszerre információsan alul- és túldeterminált, azaz *p-inkonzisztens* és *p-hiányos* is (különböző kijelentésekre vonatkoztatva).

Az információs alul- és túldetermináltság eseteit *p-problémáknak* nevezzük. Ha a *p-kontextust* alul- és/vagy túldetermináltság jellemzi, akkor *p-problematikusnak* hívjuk. A *p-problémák* megoldásához a *p-kontextust* elemeinek felülvizsgálatával és új információk bevonásával *újra kell értékelnünk*. Egy *p-probléma megoldását* akkor kapjuk meg, ha olyan *p-kontextushoz* jutunk, amelyben az alábbi két feltétel egyike teljesül:

(a) A *p-kontextusban* található források egységesen a kérdéses kijelentés mellett vagy ellen szólnak, azaz a kijelentés vagy egyértelműen plauzibilis, vagy egyértelműen implauzibilis a források összessége alapján.

(b) A *p-inkonzisztenciát* generáló kijelentések reprezentálhatók oly módon, hogy szisztematikusan elválasztjuk őket, ez a szétválasztás jól motivált és mindkét elválasztott részben teljesül (a).³¹

Egy problémának több megoldása is lehet. A *p-probléma feloldása* az adott *p-probléma* ismert megoldásai közül az, amelyik az elfogadott kritériumok és a rendelkezésünkre álló információ alapján a riválisokhoz viszonyítva a legoptimálisabb.

Ahhoz, hogy megtaláljuk egy *p-probléma* megoldásait és feloldását, olyan heurisztikus eszközre van szükségünk, amely lehetővé teszi a *p-kontextus felülvizsgálatát*. Ezt a heurisztikus

---

Konklúzió

(c) $0 < |Az\ emberi\ kogníció\ moduláris\ szerkezetű./_l < 1$

A következtetés enthümatikus, és mindkét premissza csak plauzibilis.

²⁹ A plauzibilis következtetésekre vonatkozó irodalom fő művei pl. Pólya (1977), (1989), Rescher (1976), Walton (1992).

³⁰ Az információs alul- és túldetermináltsághoz l. bővebben Rescher (1976), Rescher & Brandom (1980).

³¹ Ez a *parakonzisztens* megoldás. L. Kertész (2012), Kertész & Rákosi (2013).

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

kus eszközt nevezzük *plauzibilis érvelésnek*. Leegyszerűsítve, a plauzibilis érvelés plauzibilis következtetések sorozatából áll, és feladata egy problematikus p-kontextus átalakítása egy olyan p-kontextussá, amely már nem (vagy legalábbis kevésbé) problematikus. A cél az, hogy minden elérhető megoldást megtaláljunk, és eldöntsük, melyiküket fogadhatjuk el az adott p-probléma feloldásaként.

Mivel egy p-problematikus információs állapot újraértékelése rendszerint nem vezet el közvetlenül p-problémamentes állapothoz, hanem egyes p-problémák provizórikus megoldása új p-problémák fellépését váltja ki, a plauzibilis érvelés alapvetően *nem lineáris*. Megkérdőjelezhet korábbi döntéseket, és felvethet új alternatív megoldási lehetőségeket. Ez azt jelenti, hogy az argumentációs folyamat akár többször is visszatérhet korábbi feltevésekhez, újraértékelve azok plauzibilitási értékét, forrásaik megbízhatóságát, a metodológiai elvek elfogadását és egyéb döntéseket. Tehát az érvelési folyamat *ciklikus* és a ciklusok során a rendelkezésre álló információk folyamatos, *visszamenőleges újraértékelése* játszódik le. A ciklikusságot ugyanakkor szigorúan meg kell különböztetnünk a körben forgó (cirkuláris) érveléstől (l. még Kertész & Rákosi 2009): a visszamenőleges újraértékelés ciklusai nem ‘ugyanahhoz’ a korábbi információs állapothoz térnek vissza, hanem annak a későbbi ciklusok fényében újraértékelt, módosított, kiegészített, szűkített stb. változatához. Ily módon a plauzibilis érvelés nem csupán ciklikus, hanem *prizmatikus* is.³² Ez azt jelenti, hogy a ciklusok folyamatosan módosítják azt a perspektívát, amelyből az információkat értékeljük. Ennek megfelelően az újabb és újabb érvelési ciklusok fokozatosan különböző *rivális megoldásokat* hoznak létre a felvetett p-probléma megoldására.³³ Az alábbiakban röviden bemutatjuk az érvelési ciklusok szerkezetét, majd kitérünk az érvelési folyamat prizmatikusságával összefüggő perspektívákra.

Az érvelési folyamat első fázisa a *kiinduló p-kontextus*, mely tartalmazza a p-problémát, utolsó fázisa pedig a *záró p-kontextus*, mely megadja a kiinduló p-kontextusban felvetett p-probléma (általában csak provizórikus) megoldását vagy feloldását. E két végpont között érvelési ciklusok sora helyezkedik el.

Egy *érvelési ciklus* a plauzibilis érvelési folyamat egy olyan szakasza, amely elvezet a kiinduló p-kontextusban felvetett p-probléma egy lehetséges megoldásához. Tartalmazhat az adott ciklus valamely döntését visszamenőlegesen újraértékelő és az érvelési folyamatot egy korábbi szakaszhoz visszavezető *alciklusokat* is. A ciklusok – prototipikus esetben, melytől adott érvelési folyamatok mindenkor egyedi sajátosságaik következtében eltérhetnek – három fő szakaszból állnak.

Az első szakasz egy *új p-kontextus változat létrehozása*: azoknak a hipotéziseknek, forrásoknak, metodológiai elveknek a számbavétele, amelyeket az érvelési folyamat következő szakaszának kiindulópontjaként elfogadunk. Az új p-kontextus tartalmazhatja a kiinduló problémát (azaz p-inkonzisztens vagy p-hiányos), lehet egy korábbi p-kontextus változat folytatása (azaz az érvelési folyamat visszatérhet egy korábbi szakaszához), vagy két alternatív p-kontextus olyan kombinációja, amelyben azok az inkonzisztencia elkerülése érdekében szisztematikusan elkülönülnek.

A második szakasz az új p-kontextus változat *kidolgozása*, melynek első lépése a p-kontextus *kibővítése* új plauzibilis kijelentésekkel, forrásokkal és/vagy metodológiai elvekkel. A kibővített p-kontextust egy második lépésben *koordináljuk*. Ez azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló plauzibilis kijelentésekből plauzibilis következtetéseket vonunk le, felhasználva a p-kon-

³² Az ismeretek ciklikus, prizmatikus és visszamenőleges újraértékeléséhez ismeretelméleti kontextusban l. Nicholas Rescher műveit, vö. pl. Rescher (1987).

³³ A plauzibilis érvelésnek ezt a ciklikus, prizmatikus és az információk visszamenőleges újraértékelésére épülő folyamatát tükrözi (1)(b) és (c).

textusban rejlő látens háttérfeltevéseket is; összevetjük a kijelentéseknek a régi és az új forrásokból – pl. a következtetésekből mint közvetett forrásokból – származó plauzibilitási értékeit; mérlegeljük a források megbízhatóságára vonatkozó információkat. A p-kontextus kidolgozásának harmadik lépése annak *módosítása* a koordinálás eredményeképpen elfogadott plauzibilis kijelentésekkel, melyek ekkor már megadhatják (de nem adják meg szükségképpen) a kiinduló p-probléma egy lehetséges megoldását. A módosított p-kontextus ennek megfelelően a kiinduló p-kontextus egy visszamenőlegesen újraértékelt változata, amely magában foglalja annak lehetőségét is, hogy új elemekkel bővül.

Az érvelési ciklus harmadik szakasza a kidolgozott p-kontextus változatoknak a riválisokkal való *összevetése*. Ekkor azt kell eldönteni, hogy a módosított p-kontextusban a problémára kapott megoldás egyúttal annak feloldása-e, azaz ez tekinthető-e a legjobbnak az elérhető megoldások közül. Ha nem tekinthető feloldásnak, akkor visszatérhetünk a korábbi ciklusokhoz, és újabb ciklust kezdhetünk.

Rátérve az érvelési folyamat már említett prizmatikus jellegére, annak a ‘prizmának’, amelyen keresztül az érvelési folyamat során az adott információt értékeljük, különböző oldalai vannak, és ezek sem követnek előre gyártott sémákat. Ugyanakkor az érvelési ciklusok fent körvonalazott lépései összefüggnek *perspektívák olyan típusaival*, melyek – nem szükségképpen, nem mechanikusan, hanem esetenként és differenciált formákban – hozzájárulhatnak az információk visszamenőleges újraértékeléséhez. E perspektívák nem szekvenciálisak, azaz alkalmazásuk nem követ meghatározott sorrendet, és felsorolásuk nem is teljes. Egy-egy bonyolultabb érvelési folyamatban többszörösen alkalmazhatók.

A *diagnosztikus perspektíva* egy adott ciklusban egy új p-kontextus változat létrehozásában játszik szerepet. Lényege a kiinduló p-kontextusban a p-probléma – azaz a p-inkonzisztencia vagy a p-aluldetermináltság – rögzítése, a p-problémával összefüggő források, tudomány-módszertani feltevések, plauzibilis kijelentések azonosítása. A diagnosztikus perspektíva általában nem vezet a p-probléma megoldásához.

A *kontrasztív perspektíva* p-inkonzisztencia esetében alkalmazható. A p-kontextus kidolgozásának fázisában, miután a diagnosztikus perspektíva eredményeképpen már *ad hoc* módon elkülönítettük a p-inkonzisztenciát kiváltó két p-kontextus változatot, a feladat a két rivális hipotézis közötti döntés meghozatala. Ennek érdekében a p-kontextust új információkkal egészítjük ki, melyek alkalmasak lehetnek az alternatívák plauzibilitási értékének mérlegelésére.

Amennyiben a döntés meghozatalára alkalmas p-kontextus alakul ki, a *kizáró perspektívát* választjuk, mely elvezet a két egymással rivalizáló hipotézis egyikének feladásához, megvizsgálva, hogy a győztes p-kontextus változat önmagában működőképes-e.

A *kombinatív perspektíva* akkor alkalmazható, ha a p-kontextus kidolgozása során úgy látjuk, hogy az egymásnak ellentmondó kijelentések egyike sem adható fel, azonban megtartásuk csak egymástól gondosan elkülönítve történhet. Ekkor a p-kontextusban nem lép fel logikai káosz, ugyanakkor a két rivális hipotézis egymással párhuzamosan, de különböző szempontokból világítja meg az adott problémát.

Az érvelési ciklus utolsó fázisában, a p-kontextus kidolgozását követően az *értékelő perspektíva* alkalmazása következik. Ekkor kerül sor a korábbi érvelési ciklusokban kidolgozott megoldások összevetésére, végeredményben pedig annak mérlegelésére, hogy elért-e az érvelés a kiinduló probléma feloldásához.

A fent bevezetett fogalmak közvetlenül elvezetnek a nyelvészeti elméletek olyan jellemzéséhez, amely azokat ciklikus, prizmatikus és visszamenőleges újraértékelésre épülő dinamikus plauzibilis érvelési folyamatoknak tekinti. A nyelvészeti elméletek dinamikus érvelési folyamatokként való jellemzése a nyelvészeti elméletalkotást gyökeresen új megvilágításba helye-

Kertész András:
„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
Debreceni Egyetemi Kiadó

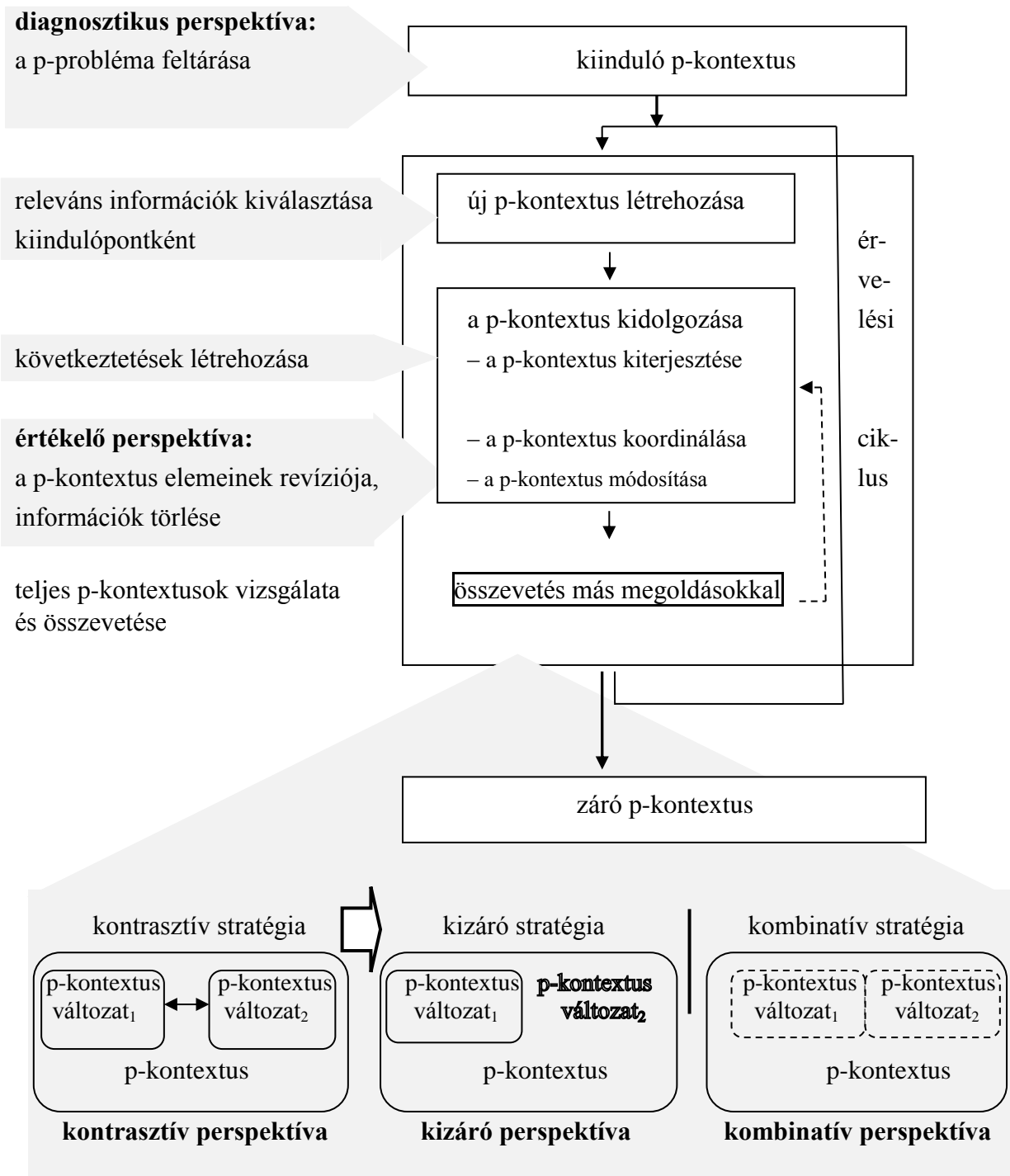
---

zi, és *radikálisan eltér* az analitikus tudományelmélet már régen elavult, de a nyelvészeti köz-tudatban vulgarizált formában még mindig etalonnak tekintett statikus elmélet-fogalmától.

2.3 Összegzés

Az érvelési folyamat fent vázolt fő összetevőit az 1. ábra szemlélteti (eredeti változatához l. Kertész & Rákosi 2012: 161). Miután e fejezetben áttekintettük az (MP) mögött meghúzódó alapfogalmakat, hipotézist és eszközt – azaz a p-modellt –, a következő fejezetben (MP)-t a (P^o) probléma megoldására alkalmazzuk.

Kertész András:
 „A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
 Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

1. ábra

3 Esettanulmány: Milyen viszony áll fenn a generatív nyelvészet kialakulása és a neo-bloomfieldiánus strukturalizmus között?

3.0 A kiinduló és a záró p-kontextus

A *Syntactic Structures* 1. fejezete rögzíti a kiinduló p-kontextust és ezen belül a *diagnosztikus perspektíva* alkalmazásával a következő p-problémát veti fel:

- (2) „[...] a nyelvészeknek azzal a kérdéssel [„problem”] kell foglalkozniuk, hogy miként lehet megállapítani az eredményes [„successful”] nyelvtanok alapvető tulajdonságait. (Chomsky 1995: 13; 1957: 11; kiemelés K.A.)

A *Syntactic Structures* utolsó, 10. fejezete áttekinti a kiinduló p-kontextust követő érvelési ciklusok során levezetett, elemzett és kiértékelt problémamegoldásokat, melyek közül a *záró p-kontextusban az értékelő perspektíva* újbóli alkalmazásával összegzi (2)-nek az adott információs állapotban elérhető legplauzibilisebb hipotézissel való feloldását.³⁴ Az alábbiakban a kiinduló és a záró p-kontextus között végrehajtott ciklusok közül emelünk ki illusztratív céllal – és hangsúlyozottan a teljesség igénye nélkül – tanulságos érvelési fázisokat.

3.1. Első példa: Mi a nyelv?

E szakasz célja annak szemléltetése a p-modell alapfogalmainak felhasználásával, hogy a *Syntactic Structures* releváns kijelentései a p-kontextus *bővítése* révén a neo-bloomfieldiánusok analóg kijelentéseinek visszamenőleges újraértékeléseként jönnek létre, és azoknál magasabb plauzibilitási értéket kapnak.

A *Syntactic Structures* 2. fejezetének első mondatával indítja Chomsky az új p-kontextus változatot:

- (3) (a) „Mostantól kezdve *nyelvnek* tekintem a mondatok valamely (véges vagy végtelen) halmazát;
 (b) minden egyes mondat véges hosszúságú, és elemek véges halmazából épül fel.”
 [...]
 (c) Beszélt vagy írott formájában valamennyi természetes nyelv ebben az értelemben nyelv, mivel minden természetes nyelvnek véges számú fonémája (vagy az ábécéjében betűje) van, és minden mondat ábrázolható úgy, mint e fonémák (vagy betűk) véges sorozata, jóllehet végtelenül sok mondat létezik.
 (d) Hasonlóképpen, valamely formalizált matematikai rendszer ’mondatai’ is nyelvnek tekinthetők”. (Chomsky 1995: 15, 1957: 13; kiemelés az eredetiben)

Definícióknak nincs plauzibilitási értékük,³⁵ ezért (3)(a) és (b) a plauzibilitási érték szempontjából nem elemezhető. Van viszont plauzibilitási értéke (3)(c)-nek, mely azt mondja, hogy a létező természetes nyelvek (3)(a) és (b) értelmében vett nyelvek, valamint (3)(d)-nek, mely hasonlót állít a formalizált nyelvekről. A későbbi érvelés áltáthatósága érdekében e két kijelentést a bevezetett notációval megismételjük:

³⁴ A feloldás természetesen csak provizórikus, hiszen a generatív nyelvészet változásának későbbi szakaszaiban kiderült, hogy nem működőképes.

³⁵ Mivel definíciókkal szóhasználatot rögzítünk, nincs értelme azt mondani, hogy egy definíció igaz vagy hamis, vagy hogy elfogadjuk bizonyos mértékig plauzibilisnek.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

- (3) (c) $0 < F < 1$ /Beszélte vagy írt formájában valamennyi természetes nyelv ebben az értelemben nyelv, mivel minden természetes nyelvnek véges számú fonémája (vagy az ábécéjében betűje) van, és minden mondat ábrázolható úgy, mint e fonémák (vagy betűk) véges sorozata, jóllehet végtelenül sok mondat létezik./ $F < 1$
- (d) $0 < F < 1$ /Hasonlóképpen, valamely formalizált matematikai rendszer ‘mondatai’ is nyelvnek tekinthetők./ $F < 1$

Mivel tehát (3)(c)-nek és (d)-nek van plauzibilitási értéke, plauzibilitási értékük forrását kell megvizsgálni, azaz azt kell tisztázni, hogy mi felel meg F -nek.

Az egyik forrás Bloomfield nyelv-meghatározása. Bloomfield (1974: 290; 1926: 155) szerint egy adott nyelvközösség *nyelve* az ezen nyelvközösségen belül lehetséges megnyilatkozások összessége. Különbséget tesz ’mondat’ (’sentence’) és ’megnyilatkozás’ [’utterance’] között.³⁶ A megnyilatkozást ’beszédaktusként’ (’act of speech’) határozza meg (Bloomfield 1974: 290; 1926: 154), a mondatot pedig a megnyilatkozást alkotó olyan konstrukciónak tekinti, amely az adott megnyilatkozásban nem része egy nagyobb konstrukciónak.³⁷ Egy megnyilatkozás több mondatból állhat, azaz a mondatok a megnyilatkozás részei (BLOOMFIELD 1974: 292; Bloomfield 1926: 158). Következésképpen, ha a nyelv a megnyilatkozások összessége, és a megnyilatkozás mondatokból áll, akkor a nyelv mondatok összessége. Ez első pillantásra annak látszik, amit Chomsky (3)(a)-ban ír.

Azonban Chomsky megfogalmazása mégsem pontosan ugyanarról szól, mint Bloomfield nyelv-definíciója. Ugyanis, mint láttuk, Bloomfield a ’mondat’ fogalmát megkülönbözteti a ’megnyilatkozás’ fogalmától, az előbbi az utóbbi részének tekintve, míg Chomsky a ’mondat’ és a ’megnyilatkozás’ kifejezést szinonimaként használja. Ahogy arra Matthews (1993: 129-130) rámutat, Zellig S. Harris volt az, aki a két fogalom szinonim értelmezésével eltért Bloomfield fogalomhasználatától. A *másik forrás* tehát Zellig S. Harris terminológiája. Az 1. táblázat azt illusztrálja, hogy a *Syntactic Structures* a ’mondat’ és a ’megnyilatkozás’ terminust azonos értelemben, egymással felcserélhető módon, hasonló kontextusokban alkalmazza.

³⁶ Az ’utterance’ kifejezés magyar fordítása nem egységes. Bloomfield (1926) magyar fordítása Bloomfield (1974)-ben a ’nyilatkozat’, Chomsky (1957) fordítása pedig a ’megnyilatkozás’ szót használja. A továbbiakban az utóbbihoz igazodva egységesen a ’megnyilatkozás’ szót használjuk.

³⁷ A konstrukció fogalmát így határozza meg:

„Különböző nem-minimális formák lehetnek hasonló vagy részben hasonló az összetevő formák sorrendje és a sorrendnek megfelelő inger-reakció tulajdonságok tekintetében. A sorrend lehet egymásután következő, egyidejű (például hangsúly és hangmagasság más fonémákkal), helyettesítő, és így tovább. [...] A sorrend ilyen ismétlődő azonosságai a *konstrukciók*; a megfelelő inger-reakció tulajdonságok a *konstrukcionális jelentések*.” (Bloomfield 1974: 294; 1926: 157-158; kiemelés az eredetiben).

Kertész András:
 „A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
 Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

'mondat'	'megnyilatkozás'
„Vagyis minden egyes nyelvtan az általa leírt nyelv mondatainak korpuszához úgy kapcsolódik, ahogy azt egy adott nyelv-elmélet valamennyi nyelvtan részére előre meghatározza. Ekkor a nyelvelméletnek, mely általános meghatározását próbálja adni a 'megfigyelt [mondat]'-ból kiindulva a 'nyelvtanilag helyes mondat' fogalmának, valamint az ezzel az elmélettel összhangban létrehozott nyelvtanok helytállóságának egy nagyon szigorú próbájához jutunk.” (Chomsky 1995: 16; 1957: 14; félkövér kiemelés az eredeti angol szövegben, kurzív kiemelés: K.A.)	„[...] Egy nyelv valamennyi nyelvtana a <i>megfigyelt megnyilatkozások</i> véges, és bizonyos fokig esetleges <i>korpuszának</i> tulajdonságait vetíti rá a <i>nyelvtanilag helyes megnyilatkozások</i> (feltehetően végtelen) halmazára.” (Chomsky 1995: 17; 1957: 15; félkövér kiemelés az eredeti angol szövegben, kurzív kiemelés: K.A.)
„ <i>Mondatok előállításakor</i> [...] létrehozva a mondat első szavát... (Chomsky 1995: 23; 1957: 20; kiemelés: K.A.)	„[...] <i>korábban nem hallott megnyilatkozások</i> hoznak létre és értenek meg [...]” (Chomsky 1995: 27; 1957: 23; kiemelés: K.A.).
„[...] a <i>mondat megjelenítéseként</i> (Chomsky (1995: 37; 1957: 33; kiemelés: K.A.)	„[...] a <i>megnyilatkozások megjelenítése</i> Chomsky (1995: 54; 1957: 47; kiemelés: K. A.)
„Ezeket a nyelvtanokat mint <i>mondatok generálására</i> szolgáló eszközöket irtuk le.” Chomsky (1995: 55; 1957: 48; kiemelés: K.A.)	„Minden ilyen nyelvtan csupán megnyilatkozások, mégpedig <i>a nyelvtan által generált megnyilatkozások</i> , egy meghatározott halmazának leírása.” Chomsky (1995: 55; 1957: 48; kiemelés: K.A.) „[...] egy nyelvtan <i>generálja</i> az összes nyelvtanilag 'lehetséges' <i>megnyilatkozást</i> ” (Chomsky 1995: 56; 1957: 48; kiemelés: K.A.)

1. táblázat

A két említett forrás alapján azt állapíthatjuk meg, hogy (3)-ban a 'nyelv' értelmezése bloomfieldi, míg a 'mondat' értelmezése Zellig S. Harris szóhasználatát követi. (3)(c) plauzibilitási értéke e két forrás együttes megbízhatóságától függ. Mivel az adott p-kontextusban mindkettő nagyon megbízható forrásnak minősül, (3)(c) plauzibilitási értéke is magas.

Eddig a pontig azt láthattuk, hogy a *Syntactic Structures*-ben kifejtett felfogás egyes kiinduló alapfogalmai megfelelnek vagy a bloomfieldi vagy a neo-bloomfieldiánus fogalomhasználatnak. Az a következtetés kínálkozik, hogy Chomsky e korai műve mélyen gyökerezik a bloomfieldi és a neo-bloomfieldiánus nyelvészetben. E következtetés azonban elhamarkodott, mivel az a p-kontextus, amelynek a (3)(c) plauzibilitási értékét meghatározó források részei, nem állandó, hanem a plauzibilis érvelési folyamat során változik. Ugyanis Chomsky az említett két fogalmat nem változatlan formában veszi át. Elmélete egyéb összetevőinek 'prizmáján' keresztül visszamenőlegesen újraértékeli azt a p-kontextust, amely (3)(c) plauzibilitási értékét meghatározza. Nézzük meg ennek a 'prizmának' egyik (de nem az egyetlen) releváns oldalát. A prizmának azért ezt az oldalát emeljük ki, mert a Kertész (2009)-(2010)-ben

tárgyalt nézetek túlnyomó többsége a nyelvészeti elmélet matematikai alapokra helyezését tekinti a *Syntactic Structures* egyik leginnovatívabb sajátosságának.

Chomsky (3)(d)-ben a 'nyelv' fogalmát kiterjeszti a matematika formalizált rendszereire is. Az ily módon bővített p-kontextus a 'nyelv' fogalmát olyan formális összefüggésrendszerbe helyezi, amely révén az ismételten újraértékelődik. Ebben a tekintetben a generatív transzformációs grammatika formális alapjainak kidolgozása nem más, mint Emil Post algoritmus-fogalmának mondatokra való alkalmazása (Bach 1965: 123; Seuren 2009: 100; Lasnik & Lohndal 2013: 27). Ennek megfelelően (3)(c) és (d) plauzibilitási értékének kiemelten megbízhatónak tekintett további forrása Post (1944) algoritmus-meghatározása. Azt, hogy az adott p-kontextusban e forrás kiemelkedően megbízható, a 'formális tudományok'-nak a huszadik század elejét és közepét jellemző presztizsével összefüggő tudomány-módszertani normarendszere indokolja (Tomalin 2008, Seuren 2009, Lasnik & Lohndal 2013; l. még alább). Post meghatározása szerint egy algoritmus egy olyan véges mechanikus eszköz ('készülék'), amely egy adott véges készletből szabályok véges halmaza segítségével szimbólumok véges láncainak végtelen halmazát hozza létre.

A p-kontextus bővítésének további lépése a 'nyelvtanilag helyes sorozat' ('grammatical sequence') ill. a 'nyelvtanilag helytelen sorozat' ('ungrammatical sequence'), valamint a 'nyelvtanilag helyes mondat' fogalmának bevezetése, néhány sorral később pedig a 'nyelvtanilag helyes az angol nyelvben' ('grammatical in English') és általánosítva a 'nyelvtanilag helyes' ('grammatical') kifejezés explikálása (Chomsky 1995: 15, 1957: 13). Az újonnan bevezetett forrással bővített p-kontextusban a megnyilatkozás/mondat immár nem olyasmi, ami a beszédben elhangzik (vagy elhangozhat), hanem *matematikai tulajdonságokkal rendelkező absztrakt konstruktum*. Ezzel egy lényeges elemet kapcsol a 'nyelv' fogalmának bloomfieldi meghatározásához, mely jelentősen megváltoztatja annak tartalmát: a nyelv olyan, matematikai tulajdonságokkal rendelkező absztrakt konstruktumok összessége, amelyeket a nyelvközösség tagjai *nyelvtanilag helyesnek* ítélnek. A plauzibilis érvelési folyamat a kiinduló p-kontextusban szereplő 'nyelv'-fogalmat a p-kontextus sorozatos bővítése révén prizmatikusan úgy értékelte újra, hogy annak jelentése a kiindulóponthoz képest jelentősen megváltozott.

Az elemzést ezen a ponton megszakítjuk, mivel, mint említettük, célunk nem a *Syntactic Structures* érvelési folyamatának teljes rekonstrukciója, hanem (MP) szemléltetése néhány példa alapján. A fent röviden vázolt mechanizmus jól mutatja, hogy (MP) szerint egyfelől olyan kijelentések, mint (3)(c) és (d), plauzibilitási értéküket részben a bloomfieldi és a neobloomfieldi nyelvésztől kapják, ezért semmiképpen sem értelmezhetők az utóbbiakkal való radikális szakításként. Másfelől (3)(c) és (d) plauzibilitási értéke a p-kontextus olyan új forrásokkal való bővítésének az eredménye, amelyek szerepet játszanak a visszamenőleges újraértékelési folyamatban. Ebben a tekintetben nem fogadható el pl. az a nézet, amely a *Syntactic Structures*-t egyszerűen posztbloomfieldi strukturalizmusnak tekinti (Hymes & Fought 1981, Koerner 1989). Mivel (3)-at alátámasztják mind a bloomfieldi és a neobloomfieldi nyelvészetből származó források, mind a p-kontextus kiterjesztése során bevont új, nagyon megbízhatóként értékelt forrás, plauzibilitási értékük magasabb lesz, mint Bloomfield, Harris, Hockett és mások analóg állításainak plauzibilitási értéke. A plauzibilitási érték növekedése tehát annak köszönhető, hogy a p-kontextus az említett új forrás bevonásával bővült, a források integrálódtak, és az új forrás megbízhatóságát a *Syntactic Structures*-t recipiáló tudományos közösség magasabbnak ítéli, mint a bloomfieldi és a neobloomfieldi forrásokét önmagukban. Annak oka, hogy az új forrást a nyelvészek egy csoportja – vagyis azok, akik a *Syntactic Structures* hívéül szegődtek – megbízhatóbbnak tekintette, mint a régieket, az, hogy az információforrás szempontjából lényeges különbséget láttak

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

a neo-bloomfieldiánusok 'szigorra' törekvő elemzései és egy matematikai alapokra helyezett formális elmélet között egy olyan tudománytörténeti éraban, amelyben a 'formális tudományok' presztízse igen nagy volt és a velük asszociált irányzatok 'tudományosabb'-nak (bármilyen jelentsen is ez) minősültek másoknál (Tomalin 2008: 1).

Az utóbbi állítás belátásához rövid kitérőt téve meg kell említenünk, hogy a nyelvtudományban a 'formális' kifejezés kétértelmű, és kétféle értelmezése a szóhasználatban gyakran keveredik (l. még Seuren 2009, Scholz & Pullum 2007). Az egyik értelmezés arra vonatkozik, hogy a vizsgálat tárgyának 'formáját' – azaz a fonológiai és a morfológiai szintet – vizsgáljuk, és nem elsősorban azt a 'jelentést', amelyet a 'forma' hordoz. A kifejezés másik értelmezése szerint a 'formális' nem a tudományos vizsgálat tárgyára vonatkozik, azaz arra, amit az adott felfogás a 'nyelv' vizsgálandó részén ért, hanem a vizsgálat tárgyát leíró elméletnek és/vagy nyelvtannak azt a tulajdonságát jelöli, hogy matematikai vagy logikai rendszert alkot.³⁸ A bloomfieldi és a neo-bloomfieldiánus nyelvészet a kifejezés első értelmében véve 'formális'. Noha például Hockett (1968: 27) hangsúlyozza a neo-bloomfieldiánus nyelvészet 'szigorát', a nyelvészetnek ez a fajtája csupán az első értelemben tekinthető 'formális'-nak. A 'szigor', leegyszerűsítve fogalmazva, abban merül ki, hogy a vizsgálat tárgyának az első értelemben vett 'formai' összetevőit szimbólumokkal jelölik,³⁹ ugyanakkor e szimbólumok nem alkotnak axiomatizált algoritmust. A *Syntactic Structures* viszont 'formális' egyrészt az első értelemben; másrészt formális a másodikban is, mivel az angol nyelv szintaxisának egy axiomatizált és algoritmikus töredékét mutatja be.

Összegzésképpen az alábbi következtetéseket fogalmazhatjuk meg:

(a) A *Syntactic Structures* (3)(c)-ben és (d)-ben idézett kijelentéseinek a plauzibilitási értéke – követői szerint – magasabb, mint az akkori alternatíváké.

(b) Ennek oka, hogy (3)(c) és (d) plauzibilitási értékét több forrásból kapja, melyek között egyfelől a bloomfieldi és a neo-bloomfieldiánus nyelvészet kijelentései is megtalálhatók, másfelől az utóbbiakon kívül új forrásokkal is bővül a p-kontextus.

(c) Az új forrás – Post algoritmus-felfogása – révén kerül sor a p-kontextus visszamenőleges újraértékelésére és az idézett kijelentések plauzibilitási értékének növelésére. A 'formális' kifejezés második értelmét tükröző, új forrásként használt matematikai rendszer megbízhatósága a *Syntactic Structures*-t elfogadók szerint magasabb, mint a matematikai rendszerbe nem foglalható, pusztán 'szigorra' törekvő, a 'formális' szó első jelentésének megfelelő nyelvi elemeket jelölő rendszer.

(d) Következésképpen az itt töredékesen bemutatott egyszerű példa alapján (MP) a *Syntactic Structures*-nek a bloomfieldi és a neo-bloomfieldiánus nyelvészettel szembeni fölényét – melyet a különböző historiográfiai irányzatok különbözőképpen (pl. forradalomnak, evolúciónak, kontinuitásnak stb.) neveztek – egyes kijelentések megnövekedett plauzibilitási értékével magyarázza, mely a p-kontextus bővítésével kiváltott visszamenőleges újraértékelési folyamat eredménye.

³⁸ A *Syntactic Structures* formalizmusa axiomatizált algoritmust alkalmaz. Egy axiomatizált matematikai vagy logikai rendszert kalkulusnak nevezünk, tehát a 'formális' ebben az értelemben kalkülizálhatóságot jelent.

³⁹ Ezt az eljárást 'notációnak' szokás nevezni. A notáció tudományelméleti alapjainak kidolgozásához l. Goodman (1976).

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

3.2 Második példa: Milyen típusú legyen a nyelvtan?

3.2.0 A *p*-probléma

Chomskynak azt a híres érvelését, amely a véges állapotú automatáknak a nyelvtanra való alkalmazásából indul ki, és végső konklúzióként a transzformációs nyelvtan kidolgozásának indokoltóságát vezeti le, nagy lépésekben, a lényegét kiemelve és a részletektől elvonatkoztatva rekonstruáljuk.⁴⁰

Chomsky egy új *p*-kontextusban a következő *p*-problémát veti fel:

- (4) „Arra szeretnénk választ kapni, hogy milyen típusú nyelvtan szükséges ahhoz, hogy az angol nyelv nyelvtanilag helyes mondatait alkotó valamennyi morféma (vagy szó-) sorozatot generáljuk, de csak ezeket“. (Chomsky 1995: 21; 1957: 18)

3.2.1 Az angol nem véges állapotú nyelv

Az új *p*-kontextus kidolgozása során Chomsky kibővíti a *p*-kontextust a véges állapotú automatákra (ún. véges állapotú Markov-folyamatokra) vonatkozó információkkal.

- (5) Egy véges állapotú automatára az jellemző, hogy
- van egy kiinduló állapota,
  - véges számú állapotból áll,
  - az egyik állapotból a másikba oly módon vált át, hogy létrehoz egy szimbólumot, melynek megválasztását az előző állapot (és csakis az) korlátozza,
  - egy adott állapot jövője és múltja függetlenek egymástól, azaz a jövőbeli állapotot még abban az esetben is csak a jelen állapot határozza meg, ha egyébként a múltbeli állapot ismert; és
  - eljut egy végső állapothoz.

A végső állapot a létrehozott mondat; a véges állapotú automata véges állapotú nyelvtannak felel meg; minden nyelv, amelyet egy véges állapotú gép létrehoz, véges állapotú nyelv.

Ily módon – a *kontrasztív perspektíva* alkalmazásával – (4) lehetséges megoldásának részeként ebben az érvelési alciklusban két rivális hipotézis kínálkozik, ezért a *p*-kontextus információsan túldeterminált, azaz *p*-inkonzisztens:

- (6) (a) $0 < |Egy\ véges\ állapotú\ nyelvtan\ képes\ generálni\ az\ angol\ nyelv\ valamennyi\ helyes\ mondatát\ és\ csak\ ezeket.|_{F1} < 1$
 (b) $0 < |Egy\ véges\ állapotú\ nyelvtan\ nem\ képes\ generálni\ az\ angol\ nyelv\ valamennyi\ helyes\ mondatát\ és\ csak\ ezeket.|_{F2} < 1$

(6)(a) plauzibilitását neo-bloomfieldiánus forrás (=F1), mindenekelőtt Hockett (1955) támasztja alá (Chomsky 1995: 19; 1957: 17, 3. lábjegyzet). Chomsky azt vizsgálja meg, hogy mi felel meg F2-nek, azaz a *p*-kontextus bővíthető-e olyan új forrásokkal, amelyek lehetővé

⁴⁰ Azok a plauzibilis következtetések, amelyeket bemutatunk, lebonthatók lennének további plauzibilis következtetések sorozatára.

teszik (6)(b) plauzibilitásának összevetését (6)(a) plauzibilitásával. Többek között a (7) alatti fiktív nyelvi és a (8) alatti angol nyelvi adatokat vonja be:⁴¹

- (7) (a) $0 < |Az L1 \text{ fiktív nyelvben helyesek az } ab, aabb, aaabbb \text{ szerkezetű mondatok, azaz minden olyan mondat, amely } a\text{-nak } n \text{ előfordulásából áll, amit } b\text{-nek } n \text{ előfordulása követ, és csakis ezek.}|_{F1} < 1$
 (b) $0 < |Az L2 \text{ fiktív nyelvben helyesek az } aa, bb, abba, baab, aaaa, bbbb \text{ mondatok, azaz minden olyan mondat, amely } X \text{ láncból áll, amit } X \text{ tükörképe követ, és csakis ezek.}|_{F1} < 1$
- (8) $0 < |Ha S1-S5 \text{ helyes angol mondatok, akkor}$
 (a) az *If S1, then S2*;
 (b) az *Either S3 or S4*;
 (c) a *The man who said that S5, is arriving today* mondatok is helyesek az angolban. $|_{F2} < 1$

A (7)(a) és (b) valamint a (8)(a)-(c) alatt megadott mondatok közös tulajdonsága, hogy két nyelvi elem között nem-lokális függőség áll fenn. A függőség abban az értelemben nem-lokális, hogy a két elem két különböző tagmondat része. (8) olyan közvetett forrás – azaz következtetés – premisszájává válik, amely a (9)(c) kijelentést támasztja alá.⁴²

- (9) Premisszák⁴³
 (a) $0 < |Ha (8), \text{ akkor az angolban van nem-lokális függőség.}|_{F1} < 1$
 (b) $0 < |(8)|_{F2} < 1$
 Konklúzió
 (c) $0 < |Az \text{ angolban van nem-lokális függőség.}|_{I(9)} < 1$

Az érvelésnek ebben a fázisában kerül sor a p-kontextus *koordinálására* (6)(a) és (b) plauzibilitási értékének az újonnan bevont forrásokra támaszkodó összevetésével.

Noha a véges állapotú automaták rekurzívak, és ennek megfelelően véges számú elemből végtelen számú mondatot tudnak létrehozni,⁴⁴ mégsem tudják előállítani egy nyelv minden helyes mondatát és csak a helyes mondatokat. Egyebek mellett nem tudnak létrehozni olyan mondatokat, amelyekben egy adott lánc bizonyos elemei között nem-lokális függőségi viszony áll fenn. Például nem tudják létrehozni a (7)(a)-ban és (b)-ben megadott fiktív mondatokat és a (8)(a)-(c)-ben felsorolt angol mondatokat.

⁴¹ Az 'adat' fogalmát a 2. szakaszban említett értelemben használjuk. (7)-ben $F1$ a fiktív nyelv feltételezett rendszerének ismerete, (8)-ban $F2$ pedig Chomsky anyanyelvi intuíciója.

⁴² A jelenleg zajló adat-/evidencia-vita egyik felismerése, hogy a grammatikalitási ítéletek nem lehetnek bizonyosan igazak (vö. pl. Schütze 1996). Ezért nem csak 7(a), (b) és (8), hanem (9)(a) és (b) is plauzibilis kijelentés, következésképpen (9)(c) is az, (9) pedig plauzibilis következtetés.

⁴³ Itt $F1$ a (9)(a) premissza közvetlen forrását jelöli, mely a véges állapotú automatákra vonatkozó ismeretekből áll ($= (5)$), és $F2$ a szerző angol nyelvi intuíciója, mely alapján a (8) alatti kifejezések nyelvtani helyességét megállapítja. $I(9)$ pedig a (9)(c) konklúzió plauzibilitásának közvetett forrását jelöli, vagyis azt, hogy plauzibilitása a következtetés premisszáiból származik.

⁴⁴ A rekurzió olyan művelet, amelynek végrehajtásakor a saját maga által definiált műveletet hajtjuk végre, azaz a művelet önmagát ismétli. A nyelvtudományban a rekurzió tipikus esetének a tagmondatok egymásba ágyazását tekintjük. A rekurzió révén véges számú elemből végtelen számú különböző mondatot hozhatunk létre.

Ezen a ponton Chomsky egyik további releváns következtetése így rekonstruálható:

(10) Premisszák⁴⁵

- (a) $[0 < |Ha\ egy\ nyelvtan\ nem\ tudja\ leírni\ a\ nem-lokális\ függőséget,\ akkor\ nem\ tudja\ generálni\ a\ nyelv\ összes\ nyelvtanilag\ helyes\ mondatát. |_{FI} < 1]$
- (b) $0 < |Az\ angol\ nyelv\ véges\ állapotú\ nyelvtana\ nem\ tudja\ leírni\ a\ nem-lokális\ függőséget. |_{FI} < 1]$

Konklúzió

- (c) $0 < |Az\ angol\ nyelv\ véges\ állapotú\ nyelvtana\ nem\ tudja\ generálni\ az\ angol\ nyelv\ összes\ nyelvtanilag\ helyes\ mondatát. |_{I(10)} < 1]$

(10) enthüematikus következtetés.⁴⁶ Csupán a (10)(b) premisszát fejt ki a könyv, de ahhoz, hogy (10) érvényes szerkezetű következtetés legyen, legalább egy további premisszára van szükség. (10)(a) olyan látens háttérfeltevés, amely nem szerepel explicit formában kifejtve az érvelésben, de amely része a p-kontextusnak.

(10)(c)-vel megkaptuk (6)(b) egyik összetevőjét, azt, hogy a véges állapotú nyelvtan nem tudja generálni az összes helyes mondatot. A másik pedig az, hogy ugyanakkor a véges állapotú automaták létrehozhatnak nem csak helyes, hanem helytelen angol mondatokat is. Nézzük most meg ez utóbbi komponenst. Például (vö. Chomsky 1995: 26; 1957: 23):⁴⁷

(11) $0 < |Az\ Either\ S1,\ then\ S2\ mondat\ nyelvtanilag\ helytelen\ az\ angolban. |_{FI} < 1]$

(11) olyan adat, amely (12)(a) részét alkotja. (12) enthüematikus következtetés, egy látens háttérfeltevésel kiegészítve:

(12) Premisszák⁴⁸

- (a) $[0 < |Ha\ az\ angol\ nyelv\ véges\ állapotú\ nyelvtana\ létrehozhat\ olyan\ nyelvtanilag\ helytelen\ szerkezeteket,\ mint\ Either\ S1,\ then\ S2,\ akkor\ nem\ tudja\ kizárólag\ az\ angol\ nyelv\ nyelvtanilag\ helyes\ mondatait\ generálni. |_{FI} < 1]$
- (b) $0 < |Az\ angol\ nyelv\ véges\ állapotú\ nyelvtana\ létrehozhat\ olyan\ nyelvtanilag\ helytelen\ szerkezeteket,\ mint\ Either\ S1,\ then\ S2. |_{FI} < 1]$

Konklúzió

- (c) $0 < |Az\ angol\ nyelv\ véges\ állapotú\ nyelvtana\ nem\ tudja\ kizárólag\ az\ angol\ nyelv\ nyelvtanilag\ helyes\ mondatait\ generálni. |_{I(12)} < 1]$

Az ily módon módosított p-kontextusban (10)(c) és (12)(c) nem oldja meg (4)-et, de közelebb visz megoldásához. Azért visz közelebb, mert kimondja, hogy milyen nyelvtan nem alkalmas

⁴⁵ Csakúgy, mint (9) esetében, itt is FI a (9)(a) premissza közvetlen forrását jelöli, mely a véges állapotú automatákra vonatkozó ismeretekből áll (=5). $I(10)$ pedig a (10)(c) konklúzió plauzibilitásának közvetett forrását jelöli, vagyis azt, hogy plauzibilitása a következtetés premisszáiból származik.

⁴⁶ Az enthüematikus következtetések rekonstrukciója problematikus, mert „a racionális személyeknek eltérő véleménye lehet arról, hogy melyek a feltételezett implicit feltevések. Egy enthüem hiányzó részeinek a kitöltése függhet annak a természetes nyelvi szövegnek az értelmezésétől, amelyben a következtetés elhangzott [...]” (Walton et al. 2008: 189).

⁴⁷ (11)-ben FI a szerző angol nyelvi intuícióját jelöli, mely e kijelentés plauzibilitásának a közvetlen forrása.

⁴⁸ $F2$ (11)-hez hasonlóan a szerző angol nyelvi intuíciója, FI pedig a véges állapotú automatákra vonatkozó információ (=5).

Kertész András:
 „A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

---

a (4)-ben jelzett feladatra, de még nem nevezi meg azt a nyelvtant, amely alkalmas. Szemléltetésül álljon itt a következő idézet:

- (13) „[...] a nyelvi szerkezet egyetlen kizárólag a Markov-folyamat modelljén vagy valami hasonlóan alapuló elmélete sem képes magyarázatot adni az angol beszélőknek arra a képességére, hogy korábban nem hallott megnyilatkozásokat [‘utterance’] hoznak létre és értenek meg, míg más, korábban nem hallott sorozatokat elutasítanak, mint a nyelvhez nem tartozókat.” (Chomsky 1995: 27; 1957: 25)

Összefoglalóan azt rögzíthetjük, hogy a vázolt érvelési folyamat – a kizáró perspektíva alkalmazásával – plauzibilissé teszi (6)(b)-t, és mivel (6)(a) és (6)(b) egymás negáltjai, egyúttal implauzibilissé (6)(a)-t. Tehát e példa azt illusztrálja, hogy (MP) a tudománytörténeti változást olyan plauzibilis érvelési folyamatként rekonstruálja, amely a neo-bloomfieldiánus állítás plauzibilitási értékét csökkenti, az azzal ellentétes kijelentés plauzibilitási értékét pedig növeli.

3.2.2 A frázisstruktúra

Az előző szakaszban összefoglalt érvelést követően egy új alciklusban a (14)(b)-ben megfogalmazott p-probléma lép fel:

- (14) (a) „A mondattani szint nyelvészeti leírása rendszerint összetevős elemzés (azaz összetevőkre bontás) formájában történik.
 (b) Arra keressük most a választ, hogy milyen formájú nyelvtant tételez fel ez a fajta leírás [...]” (Chomsky 1995: 30; 1957: 26)

A p-kontextus információsan *aluldeterminált*, mert nem rendelhető plauzibilitási érték a következő kijelentéshez (Chomsky 1995: 30; 1957: 26; kurzív kiemelés az eredetiben, félkövér kiemelés K.A.):

- (15) |„[...] az új formájú nyelvtan a fentebb elutasított véges állapotú nyelvtannál *lényegéből adódóan* [„essentially”] **erősebb** [„more powerful”] [...]”_{F=0}”

Az érvelésnek ezen a pontján az érvelési folyamatnak ki kell terjesztenie a p-kontextust és ennek révén plauzibilitási értéket kell rendelnie (15)-höz, megtalálva az *F*-fel jelölt forrásokat. A p-kontextus *kiterjesztésére* legalább két új forrás bevonásával kerül sor. Az egyik a (14)(a)-ban említett *összetevős elemzésre* vonatkozó, a neo-bloomfieldiánus nyelvészet szakirodalmából származó ismeretanyag, a másik pedig a *nem-terminális szimbólumok rekurzív bevezetése*. Nézzük meg először, milyen szerepet játszik az érvelési folyamatban az összetevős szerkezetre való utalás. Ehhez meg kell vizsgálnunk annak a forrásnak a megbízhatóságát, amelyből (14)(a) plauzibilitási értéke származik.

A nyelvleírás történetének egyik közismerten fontos állomása Bloomfield (1935: 161) érvelése a közvetlen összetevők (‘immediate constituents’; a továbbiakban ‘IC’) módszerének bevezetése mellett (az IC elemzés klasszikus összegzése Wells 1947). Az 1970-es évek végéig a nyelvtudomány-történetben általánosan elfogadott volt az a nézet, hogy a közvetlen összetevős elemzés a hagyományos iskolai nyelvtan mondatelemzési eljárásának leszarmazottja (l. pl. Lyons 1968: 21). Percival (1976) e nézettel szemben érvelve veti össze a

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

közvetlen összetevők módszerét azzal a hagyományos iskolai nyelvtan alapfogalmaira épülő mondatelemzéssel, amely Bloomfield (1935) megjelenését megelőzően volt domináns. A közvetlen összetevők módszerének lényegét három pontban foglalja össze (Percival 1976: 232-233):

(a) Minden mondat binárisan egy főnévi és egy igei részre bontható. Bloomfield (1935: 161) példájánál maradva, a *Poor John ran away* mondat a *poor John* és a *ran away* részekre osztható.

(b) Szavak egyes csoportjai szintaktikailag ekvivalensek egyedi szavakkal. Például a *very rich* szókapcsolat szintaktikailag ekvivalens a *poor* szóval a *very rich man* és a *poor man* kifejezésekben.

(c) A mondatok elemzése hierarchikusan történik: a mondat egészét először két részre bontjuk, majd e két rész mindegyikét ismét két részre, és így tovább.

Percival mindenekelőtt azt emeli ki, hogy ezen elvek mindegyike élesen szemben áll a hagyományos iskolai nyelvtan alany-állítmány elemzésével. Első érve, hogy a hagyományos nyelvtan nem tudja kezelni a binaritást, mivel nem ismeri a konstituens fogalmát. Másodszor, nem tudja kezelni az egyedi szavak és a szókapcsolatok ekvivalenciáját. Harmadszor, mivel a hagyományos nyelvtan nem tudja kezelni az IC-elemzésben feltételezett hierarchikus viszonyokat sem, a két megközelítés ugyanazon szerkezeteket eltérően elemezheti.⁴⁹

Ezen érvelésből az következik, hogy a hagyományos nyelvtan és az IC-elemzés között törvonal húzódik, az utóbbi – ellentétben pl. Lyons (1968: 21) álláspontjával – nem az előbbi lineáris folytatása. Azonban mi az eredete a közvetlen összetevők módszerének? Percival válasza: Wundt *Völkerpsychologie* c. könyvének *Die Sprache* c. fejezete (Wundt (1911-1912). Wundt tudatosan tért el a hagyományos elemzéstől, és – bár különböző formában – Bloomfield (1914) és (1935) Wundt hatására tett javaslatot a bináris tagolás elvén alapuló mondatelemzésre. Ugyanakkor Bloomfield Wundt alap gondolatát némileg átalakítva fejti ki az IC-elemzés leírását. Többek között – eltérően Wundt-tól, aki ágrajzhoz hasonló geometriai alakzattal szemlélteti a mondat szerkezetét – nem alkalmaz ágrajzot.

Bloomfield tehát nem a hagyományos nyelvtan kategóriáin alapuló elemzést, hanem Wundt módszerét értékeli újra saját érvelési ciklusában, és jut el ennek révén az IC elemzés módszerének kidolgozásáig. Ettől a ponttól kezdve újabb újraértékelési ciklusok sorozata vezet el Chomsky frázisstruktúra fogalmához a *Syntactic Structures*-ben.

Az IC módszer későbbi újraértékeléseinek folyamatában jelentős szerepet játszott a disztribúció. Már Bloomfield felismeri, hogy mivel a disztribúciós viszonyok vizsgálata során a fő szempont annak feltárása, hogy egy adott környezetben mely formatívumok helyettesíthetők egymással, az IC-elemzésnek is szorosan össze kell függnie az elemek adott környezetben való helyettesíthetőségével. Zellig S. Harris (1946, 1951) ezt a felismerést oly módon értékeli újra, hogy bevezeti a nagyobb és a kisebb egységek adott disztribúcióban való, kizárólag a behelyettesíthetőségen alapuló ekvivalenciájának jelölését.⁵⁰ Harris hangsúlyozza, hogy az egyetlen művelet „a behelyettesítés, újra és újra megismételve” (Harris 1946: 161; l. még

⁴⁹ Például a *very cold beer* kifejezésben a hagyományos nyelvtani elemzés szerint a *beer* főnév, melyet a *cold* melléknév módosít, a *very* pedig a melléknévet módosító adverbium. Ezzel szemben az IC-elemzés szerint a *cold* és a *beer* között nem áll fenn kapcsolat, hanem a *very cold* frázis áll hasonló kapcsolatban a *beer*-rel, mint a *very a cold*-dal.

⁵⁰ Például tegyük fel, hogy a *good* morféma osztályát *A* jelöli, *N* pedig a *boy* és a *man* osztályát. Ekkor az $A = N = N$ képletet kapjuk, mely azt mondja ki, hogy az *N* osztály nem csupán egyedi morféákat tartalmaz, hanem olyan morféma-kapcsolatokat is, amelyek disztribúciója azonos: pl. a *good boy* vagy a *your sister* vagy a *that man you detest* morféma-kapcsolatokat.

Kertész András:
 „A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

ehhez Matthews 1993: 145-146.). Ennek eredményeképpen pedig olyan morféma-kapcsolatokból álló szintaktikai egységeket kapunk, amelyek megadásakor a nyelvtan nincs tekintettel a jelentésre.

Az IC elemzés fő tulajdonságai tehát a következők:⁵¹

- (a) a jelentés figyelmen kívül hagyása,
- (b) a bináris tagolás,
- (c) a disztribúció meghatározó volta, mivel a behelyettesítés a legfőbb módszer,
- (d) a mondaton belüli hierarchikus viszonyok reprezentációja,
- (e) a nagyobb és kisebb morfológiai egységek szintaktikai ekvivalenciája.

Tanulságos Matthews határozott megfogalmazása:

- (16) (a) „[...] a *folyamatosság* Chomsky modelljével már teljesen világos. A szintaxis azon modellje, amellyel később a komoly generatív nyelvészeti kutatás kezdődött, és amely a transzformációs modell kidolgozásának ugródeszkája volt, lényegileg a szegmentálásból, a behelyettesítésből és a klasszifikációból következett [...]” (Matthews 1993: 146; kiemelés K.A.).
- (b) „Röviden, a frázisstruktúra-grammatika eredete a bloomfieldi összetevős elemzés volt [...]”. (Matthews 1993: 148).⁵²

Eddig a pontig a fenti áttekintés azt mutatja, hogy az IC elemzésre vonatkozó szakirodalom az 1950-es évek közepén olyan megbízható forrásnak minősült, amely magas plauzibilitási értéket kölcsönzött (14)(a)-nak. Mivel (14)(a), mint majd látni fogjuk, beépül abba a plauzibilis következtetésbe, amelynek konklúziója (15), (15) plauzibilitási értékét részben a neo-bloomfieldiánus IC-elemzéstől kapta. Ugyanakkor Chomsky nem változatlan formában használta fel ezt az elemzési módszert, hanem több szempontból lényegesen újraértékelve. Ezért – (MP) tükrében – a (16)(a)-ban említett ’folyamatosság’ (egyébként elismerve Matthews elemzésének értékeit) nem fogadható el.

Mivel terjedelmi okokból nem rekonstruálhatjuk az érvelés minden részletét, csupán azt állapítjuk meg, hogy Chomsky a p-kontextus kiterjesztésének fázisában az összetevős szerkezetre vonatkozó, (14)(a)-ban bevezetett információt legalább három lényeges elemmel egészíti ki, és ezzel (14)(a)-nak az eredeti, a neo-bloomfieldiánus nyelvészetben elfogadott p-kontextusát a bővített p-kontextusban visszamenőlegesen értékeli újra. Az egyik az újraíró szabályok bevezetése, a másik formalizálásuk, azaz axiomatikus rendszerként való újraalkotásuk, a harmadik pedig a nem-terminális szimbólumok rekurzív alkalmazása. Mint említettük, az érvelést az utóbbival szemléltetjük.

A nem-terminális szimbólumok rekurzív alkalmazásának alap gondolata az, hogy a frázisstruktúra-nyelvtan tartalmazhat (17)(c)-nek megfelelő újraíró szabályt:

- (17) (a) S
 (b) $S \rightarrow ab$
 (c) $S \rightarrow aSb$

⁵¹ Chomsky az 5. fejezet első mondatában hangsúlyozza, hogy a frázisstruktúra modell a közvetlen összetevők elemzésére épül (e mondat magyar fordítása hibás).

⁵² Érdeemes felhívni a figyelmet arra az éles ellentétre, amely Matthews gondos tudománytörténeti elemzésen alapuló következtetése és a Chomsky-követők retorikája között feszül, akik az ’osztályozás’ és ’taxonómia’ kifejezéseket pejoratív minősítésre használva tagadják meg a *Syntactic Structures* egyébként teljesen nyilvánvaló disztribucionalista gyökereit.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

Ekkor a következő levezetéshez jutunk:

- (18) (a) S ((17)(a) alapján)
 (b) aSb ((17)(c) alapján)
 (c) aaSbb ((17)(c) alapján)
 (d) aaaSbbb ((17)(c) alapján)

A (18)(d) lépésben levezetett struktúra a (7)(a)-ban bemutatott struktúrával azonos, vagyis olyan szerkezet, amelyet a véges állapotú nyelvtan nem tudott leírni, de amelyet a frázisstruktúra-nyelvtan generálni képes. Ily módon (17) és (18) olyan forrás, amely magas plauzibilitási értéket kölcsönöz (19)-nek:⁵³

(19) $0 < |$ Egy frázisstruktúra-nyelvtan le tudja írni a nem-lokális függőséget. $|_{F1} < 1$

(19) a (20)-szal jelölt plauzibilis következtetés egyik premisszája:

- (20) Premisszák
 (a) $[0 < |$ Ha egy nyelvtan le tudja írni a nem-lokális függőséget, akkor erősebb, mint egy véges állapotú nyelvtan. $|_{F2} < 1$]
 (b) $0 < |$ Egy frázisstruktúra-nyelvtan le tudja írni a nem-lokális függőséget. $|_{F1} < 1$ (= (19))
 Konklúzió
 (c) $0 < |$ Egy frázisstruktúra-nyelvtan erősebb, mint egy véges állapotú nyelvtan. $|_{I20} < 1$

A másik premissza (20)(a), mely látens háttérfeltevés. Egyik premissza sem bizonyosan igaz, hanem csupán plauzibilis. (20)(a) azért, mert bizonytalansági tényező egyrészt az, hogy definiálatlan az 'erősebb' pontos jelentése, másrészt pedig azon kritérium hiánya, amely alapján minden esetben megállapíthatnánk, hogy két nyelvtan közül melyik az erősebb; ugyanakkor előtagjának közvetlen forrása (17) és (18), utótagjái pedig a frázisstruktúra-nyelvtanokra vonatkozó neo-bloomfieldianus ismeretanyag (e két forrást összegzi az $F2$ jelölés). (20)(b) pedig azért nem lehet bizonyosan igaz, mert mindösze néhány példára épülő induktív általánosítás. Mindazonáltal forrásaik megbízhatósága révén mindkét premissza plauzibilitási értéke magas és ennek következtében (20)(c)-é is az. (20)(c) nem más, mint (15) plauzibilitási értékkel való kiegészítése. Ily módon tehát sikerült plauzibilitási értéket rendelni (15)-höz, megoldva ezzel a (14)(b)-ben felvetett problémát. Chomsky így fogalmaz:

- (21) „Az összetevős szerkezet-modell [„phrase structure model”] helytállóságát ugyan nem bizonyítottuk, de megmutattuk, hogy az angol nyelv jelentős részei, melyeket a véges állapotú folyamat modelljeivel leírni nem lehet, az összetevős szerkezet-modell segítségével leírhatók [„can be described in terms of phrase structure”].” (Chomsky 1995: 35; 1957: 31)

Összegezve, a következő források révén sikerült plauzibilitási értéket rendelni (15)-höz:

⁵³ $F1$ (17)-et és (18)-at mint (19) plauzibilitásának közvetlen forrását jelöli.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

- (a) az összetevős szerkezetekre vonatkozó, a bloomfieldi és neo-bloomfieldiánus nyelvészetből származó ismeretek;
  - (b) a nem-terminális szimbólumok rekurzív bevezetése, a formalizálás és az újraíró szabályok;
  - (c) a (20) plauzibilis következtetés.
- (a) és (b) *közvetlen* források, (c) pedig *közvetett* forrás.

A források összjátékának és megbízhatóságának változásával, a premisszák, látens háttérfeltevések és a következtetési sémák közvetítésével vezet el a plauzibilis érvelési folyamat egy magas plauzibilitási értékű kijelentéshez, nevezetesen (20)(c)-hez (azaz (15) plauzibilitási értékkel kiegészített változatához). E folyamat imént vázolt rekonstrukciója egy további eleme annak a magyarázatnak, amelyet (MP) a *Syntactic Structures*-nek a neo-bloomfieldiánus nyelvészettel szembeni 'fölényére' ad.

3.2.3 A transzformációk

A plauzibilis érvelési folyamat következő alciklusának kiindulópontja az a megállapítás, hogy a frázisstruktúra-nyelvtanok „olyan reménytelenül bonyolultak, hogy teljesen érdektelenné válnak, hacsak nem építünk beléjük ilyen [transzformációs] szabályokat” (Chomsky 1995: 50; 1957: 44). Tehát Chomsky a p-kontextust a következő kijelentés elfogadásával *módosítja*.⁵⁴

- (22) $0 < |A|$ nyelvtanban az összetevős szerkezet szintje kiegészül a transzformációs szinttel. $|F| < 1$

Seuren úgy véli, hogy a transzformáció fogalmának bevezetése új korszakot nyitott a nyelvtudományban, ez a korszak azonban – ellentétben a Chomsky és hívei propaganda-tevékenységének eredményeképpen elterjedt közfelfogással – nem Chomskyval, hanem Zellig S. Harriszel kezdődött (Seuren 1998: 245). Ebben a szakaszban azt mutatjuk meg, hogy – Seuren álláspontjától részben eltérően – (22) plauzibilitási értéke két forrástípusra vezethető vissza. Egyrészt közvetett források sorára, másrészt közvetlen forrásokra. A közvetlen források egyike Harrisnek a transzformáció fogalmára vonatkozó két írása, a másik pedig egy a formális tudományok megbízhatóságát állító tudomány-módszertani elv. Azt látjuk majd, hogy Chomsky kijelentésének plauzibilitási értékét megnöveli e második, magas megbízhatóságúnak tekintett forrás, ily módon visszamenőlegesen újraértékelve Zellig S. Harrisnek a transzformáció fogalmát tartalmazó kijelentéseit.

Zellig S. Harris (1952) vetette fel elsőként, hogy az összetevős szerkezetek szabályai önmagukban nem elegendőek, és ezért indokolt transzformációkkal való kiegészítésük. Seuren (1998: 234, 17. láb.) szerint a nyelvészeti szakirodalomban itt fordul elő először a 'transzformál' kifejezés abban a technikai értelemben, amelyben később a generatív grammatikában használatossá vált – de mint látni fogjuk, Seuren ezen kijelentésétől eltérően a generatív nyelvészet nem ugyanebben az értelemben, hanem újraértékelve építette be a a transzformációs szabályokat a módosított p-kontextusba. Harris ugyanis e felismeréshez nem szintaktikai megfontolások alapján jutott el, hanem azon próbálkozásának egyik hozadékaként, hogy a disztribúciós módszert a mondathatáron túllépve, szövegekre is kiterjessze. Úgy vélte, hogy a szövegek szerkezetének a feltárását elősegítené, ha egyes mondatok más 'ekvivalens' mondatokká lennének átalakíthatók, például szenvedő szerkezetek cselekvő szerkezetekké:

⁵⁴ *FI* azon források összességét jelöli, melyeket az alábbiakban mutatunk be.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

- (23) (a) „[...] a nyelvtani információ ilyen felhasználása nem helyettesíti a diskurzus-elemzés módszerével elvégezhető munkát, és nem változtat a módszer függetlenségén sem.
- (b) Mindössze nyelvtanilag ekvivalens mondatokká transzformálja a szöveg bizonyos mondatait [...] oly módon, hogy a diskurzus-elemzés módszerének alkalmazása könnyebbé válik, vagy lehetségessé válik a szöveg olyan részeiben is, amelyekben korábban nem volt alkalmazható.” (Harris 1952: 4)

A (22)-vel való összevetés szempontjából releváns megállapítás (23)(b), mely Harris transzformáció-fogalmát jellemzi.

Harris (1957) az imént idézett írásához képest lényeges újításokat tartalmaz:

- (a) Elmozdul a szöveg szintjétől a mondat szintje felé, feladva a transzformációknak a szövegszerkezethez való kapcsolását.
- (b) A transzformációkat a 'kategorialis korlátozások'-kal hozza összefüggésbe, melyeket Chomsky a *Syntactic Structures*-ben 'szelektív korlátozások' néven vezetett be a grammatikai elméletbe, és melyek később az *Aspects*-ben kiemelten fontos szerepet játszanak.
- (c) Bevezeti a később a *Syntactic Structures*-ben is – újraértékelve – alkalmazott 'mag' ('kernel') fogalmát: olyan elemi mondatok halmazát érti rajta, amelyekből transzformációk segítségével a nyelv minden mondata levezethető (Harris 1957: 335).
- (d) A magot alkotó elemi mondatokat „underlying”-nek (magyar fordítása Chomsky 1995-ben: „mögöttes”) nevezi, abban az értelemben, hogy azok a transzformációk bemenetét alkotják.
- (e) A két utóbbi fogalom bevezetésének eredménye az, hogy a mondatok közötti transzformáció immár nem két, együttesen fellépő mondat közötti statikus korreláció, hanem:⁵⁵
- (24) A transzformáció olyan operáció, amelynek eredményeképpen a mögöttes („underlying”) mondatból levezethető a másik mondat.

Ezáltal a nyelvtani leírás egyszerűbbé válik, és a transzformációk nélkül meg nem fogalmazható általánosításokat tesz lehetővé.⁵⁶ A mondatok közötti operációk ily módon való feltárása túlmutat ugyan a pusztán taxonómián, de megmarad a disztribúciós módszer alkalmazásán belül, mert a transzformációk disztribucionálisan meghatározottak.

- (f) Harris (1957: 336-339) megfogalmazza azt is, hogy a mag véges számú mondatból áll, melyekből a transzformációk végtelen számú és végtelen hosszúságú mondatot hozhatnak létre (használva a „generate” igét).⁵⁷ Ezzel előkészíti Chomsky egyik fő tételét: a nyelvtan véges számú elemből végtelen számú helyes mondatot állít elő.
- (g) A nyelvtan összetevős szerkezeti szabályokból, transzformációs szabályokból és morfoszintaktikai szabályokból áll, hasonlóan a *Syntactic Structures*-höz.

⁵⁵ (24) definíció szerepét tölti be, tehát nincs plauzibilitási értéke. L. a 35. lábjegyzetet is.

⁵⁶ Harris (1952) és (1957) számos transzformációra tesz javaslatot, melyek túlnyomó többsége nem állta ki az idők próbáját.

⁵⁷ A 'generative' kifejezést Chomsky nem a neo-bloomfieldianusoktól, hanem Post nyomán a matematikából vette át és azt értette rajta, hogy 'formálisan explicit'. Botha (1989) 'generatív baklövésnek' nevezi, hogy sokan a 'generative' kifejezést nem a 'formálisan explicit', hanem az 'előállító', 'létrehozó' értelmében használják.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

Chomsky látszólag ellentmondásosan értékeli saját transzformáció-fogalmának Harris-éhez való viszonyát. Egyfelől elismeri, hogy saját szintaktikai elmélete közvetlenül Harris diskurzus-elemzéséből alakult ki (Chomsky 1964b: 211), és hogy Harristól vette át a nyelvtani transzformáció fogalmát (Chomsky 1975 [1956]: 40-41). Másfelől a *Syntactic Structures* jelentőségét hangsúlyozva Chomsky (1964a: 83) élesen elhatárolódik Harristól azzal az inoklással, hogy – eltérően Harris felfogásától –, a generatív transzformációs nyelvtanban a transzformációk nem mondatokon, hanem absztrakt struktúrákon operálnak, melyek nem feltétlenül felelnek meg tényleges mondatoknak. Azonban (MP20) tükrében ez a látszólagos ellentmondás a két állítás között könnyen feloldható. Ugyanis a transzformáció fogalma a *Syntactic Structures*-ben nem Harris javaslatának átvételeként jelenik meg, miközben arról sincs szó, hogy Chomsky a Harrisétől gyökeresen eltérő transzformáció-fogalmat vezetett volna be:

- (a) Először is a *Syntactic Structures* már sokszor hangsúlyozott formalizmusát kell kiemelnünk. Azáltal, hogy Chomsky a transzformációkat matematikai alapokra helyezve, egy formális rendszer integráns komponenseként, nem mondatok, hanem absztrakt struktúrák közti műveletként kezeli, valóban túllép Harris transzformáció-fogalmán. A következő tudomány-módszertani elv (l. Tomalin 2008: 1) a generatív nyelvészet hívei szerint olyan magas megbízhatóságú forrás, amely számottevően megnöveli a transzformációkra vonatkozó állítások plauzibilitási értékét:

(25) Egy formalizált elmélet tudományosabb, mint egy nem formalizált.

Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy (25) megbízhatósága – csakúgy, mint egyéb állításaié – a *Syntactic Structures*-t elfogadó közösséghez kötődik és nem általánosan elfogadott. Következésképpen azon kijelentések, amelyek előfeltételezik, nem lehetnek bizonyosan igazak, hanem csupán plauzibilisek, noha (25) elfogadása esetén e közösség értékelése szerint igen magas a plauzibilitási értékük.

- (b) Lényegesen más értékelést kap a transzformációk bevezetésére vonatkozó kijelentés, vagyis (22). Ugyanis ezt Chomsky a frázisstruktúra-nyelvtan hiányosságával motiválja azon az érvelésen belül, amelynek kiindulópontja a véges állapotú automaták természetes nyelvekre való alkalmazhatóságának problémája volt.,
- (c) Említettük, hogy Harris a nyelv végtelenségét a transzformációkkal magyarázza. Ezt a gondolatot Chomsky átveszi, azonban, mint arra Seuren (1998: 242) rámutat, vitathatatlanul Harris előtt járt azzal, hogy a végtelenség releváns forrásaként a rekurzivitást nevezi meg a frázisstruktúra szintjén.
- (d) Noha, mint láttuk, már Harriséknél szerepel az 'underlying' ('mögöttes') kifejezés, ő nem vezette végig azt az érvelést, amelynek végkövetkeztetése az, hogy a transzformációk mögöttes struktúrákból vezetnek le mondatokat.⁵⁸ E felismerés 1957-ben még nem jelenik meg Chomsky szóhasználatában, de az 1960-as évekre már explicit formát ölt.

⁵⁸ Seuren (1998: 247) felhívja a figyelmet a *Syntactic Structures* 7. fejezetének 6. lábjegyzetére, melyben Chomsky kiemeli az összefüggést saját transzformációs elemzése és Bloomfield morfológiai elemzése között. A lábjegyzet igen tanulságos először is azért, mert világossá teszi, hogy noha Bloomfield nem használta a 'transzformáció' szót, ahhoz hasonló relációt tárt fel, mint amelyet később Chomsky transzformációnak nevezett. Másodszor, világossá teszi azt is, hogy Chomsky saját transzformáció-fogalmának egyik lényeges eleme – az, hogy egy adott mondatot egy „mesterséges mögöttes formából” („artificial underlying form”)

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

- (e) Bár Harris (1957) összefüggésbe hozza a transzformációkat a 'kategorialis korlátozásokkal', és Chomsky az utóbbiakat 'szelekciós korlátozások'-ként újraértékelve szintén tárgyalja a *Syntactic Structures*-ben, a transzformációkhoz való viszonyuk csak az utóbbi műben válik világossá. Amennyiben például a szenvedő szerkezetet a cselekvő szerkezetből vezetjük le, a szelekciós korlátozásokat nem kétszer, hanem csupán egyszer kell megadni, és ezzel a nyelvtan egyszerűbbé válik.
- (f) Eltérően Harristól, Chomsky a transzformációkat szabályokként fogalmazza meg, pontosan meghatározva azok szerkezetét is (l. pl. (34)-et a *Syntactic Structures*-ben).

Következésképpen a plauzibilis érvelési folyamat e sajátosságai a transzformáció fogalmának visszamenőleges és prizmatikus újraértékeléséhez vezetnek. Ennek eredményeképpen (22) magasabb plauzibilitási értéket kap, mint (23)(b) és (24).

3.2.4 A (4) p-probléma megoldása

(10)(c), (12)(c), (21)(c) és (22) tehát – az értékelő perspektíva alkalmazásával – együttesen adja meg (4) megoldását.

A 3.2. alfejezetben a bemutatott példák az alábbiakat szemléltették:

(a) A *Syntactic Structures*-ben végrehajtott érvelési folyamat plauzibilis következtetések sorozatából áll, és a p-modell fogalmainak segítségével rekonstruálható.

(b) A *Syntactic Structures* releváns kijelentései a neo-bloomfieldianusok analóg kijelentéseinek visszamenőleges újraértékeléseként jönnek létre a p-kontextus bővítése révén, és azoknál magasabb plauzibilitási értéket kapnak.

(c) A visszamenőleges újraértékelések során a plauzibilitási értékek változása nem korlátozódik egyes kijelentésekre, hanem a plauzibilis következtetések konklúziói öröklük a premisszák és/vagy a látens háttérfeltevések plauzibilitási értékének változásait.

(d) Érvelési alciklusok sora vezet el az adott p-probléma megoldásához.

3.3 Harmadik példa: az értékelő eljárás bevezetése

Lényeges különbség a bloomfieldi és a neo-bloomfieldianus nyelvészet között, hogy míg az előbbi nem dolgozott ki olyan eljárást, amelynek végrehajtásával megállapíthatók a morfémák és alternánsaik, addig Bloomfield tanítványai a morfémaosztályok kimutatásának heurisztikáját helyezték tevékenységük előterébe (Hockett 1968: 35-36). Bloomfield ugyan bevezet egy sor fogalmat és pontosan definiálja őket (l. Bloomfield 1974 [1926], 1935), azonban ezek nem rendelhetők hozzá az elemzési folyamat egyes lépéséhez. Ezzel szemben már Harris (1942: 169) javaslatot tesz egy adott „nyelv morfémáinak a megállapítását szolgáló technikára”, mely „ugyanolyan szigorú, mint manapság a fonémák kimutatására használt módszer”.

A generatív nyelvészeti szakirodalom a *Syntactic Structures* egyik legfontosabb újításának tekinti, hogy a 6. fejezetben a nyelvészeti elmélet („linguistic theory”) és az abból levezethető nyelvtanok közötti viszony elemzésének eredményeképpen Chomsky elutasítja a 'felfedező eljárást', és helyette az 'értékelő eljárást' javasolja egy adott nyelv helyes nyelvtanának kiválasztására. Az alábbiakban azt mutatjuk meg röviden, hogy az az állítás, amely az értékelő eljárás bevezetésére hivatkozva vél éles törésvonalat látni a neo-bloomfieldizmus és a

---

vezessünk le – már Bloomfieldnél megtalálható. Harmadszor, azt is látjuk, hogy ezen mögöttes forma Bloomfield szerint is az egyszerűség kritériuma alapján határozható meg.

Syntactic Structures módszertana között, ebben a differenciálatlan formában nem állja meg a helyét.

Chomsky a ’felfedező eljárás’ kifejezéssel az imént ismertetett felfogásra utal, mely szerint, ha a disztribúciós elemzés módszerét pontosan végrehajtjuk, akkor „[a]z elemzés elvégzése közvetlenül azokhoz az állításokhoz vezet, amelyek bárki számára lehetővé teszik a nyelv mondatainak szintetizálását vagy előrejelzését” (Harris 1951: 372; idézi Matthews 1993: 136). Noha a neo-bloomfieldiánus szerzők álláspontja a módszer részleteit illetően eltért, az álláspontokban közös, hogy alapvetően két fő lépésre bonthatók. Az első lépés a korpuszban található megnyilatkozások („utterance”) közvetlen összetevőkre, majd azok közvetlen összetevőire való tagolása, és így tovább a legkisebb egységekig; ily módon eljutunk egy sor alternatív IC-elemzéshez, melyek nyelvtanoknak tekinthetők. A második lépés pedig annak eldöntése, hogy az alternatív nyelvtanok közül melyiket fogadjuk el a legjobbnak. Matthews (1993: 137) azt tartja Chomsky lényeges felismerésének, hogy amennyiben a másodiknak említett lépést megtesszük, akkor az első szükségtelenné válik, mivel ahhoz, hogy alternatív nyelvtanok között döntsünk, nem kell tudnunk, hogy milyen módon kaptuk őket. Ily módon Chomsky kiiktatta azokat a korábban központi fontosságúnak tartott problémákat, amelyek az első lépéshez – vagyis egy induktív heurisztika folyamatos alkalmazásához – kapcsolódtak, és egyúttal a korábban perifériaként kezelt második lépést – vagyis a nyelvtan kiválasztásának problémáját – állította a középpontba. (MP) tükrében ez azt jelenti, hogy Chomsky nem vetette el teljes egészében a neo-bloomfieldiánus módszert, hanem visszamenőlegesen újraértékelve megtartotta a p-kontextusnak azt a részét, amelyet hatékonynak tekintett. Ezt szemléletesen példázza a következő idézet:

- (26) (a) „Valóban igaz, hogy a nyelvi leírás magasabb szintjei az alacsonyabb szinten elért eredményekre támaszkodnak. Létezik azonban olyan felfogás is, mely szerint ennek fordítottja az igaz. Például fentebb láttuk, hogy abszurd, vagy akár reménytelen dolog lenne a mondatszerkesztés alapelveit fonémákra vagy morfémaakra hivatkozva megfogalmazni. Ezt azonban csak olyan magasabb szintek kidolgozása mutatja meg, amilyen a[z] összetevős szerkezet [„phrase structure”], hogy nem szükséges erre a hiábavaló feladatra az alsóbb szinteken vállalkozni. Ehhez hasonlóan, amellet érveltünk, hogy a mondatszerkezet összetevős elemzésre épülő leírása bizonyos korlátokon túllépve sikertelen lesz. De csak ha létrehozuk a transzformációk még elvontabb szintjét, nyílhat meg az út az összetevős elemzés [„phrase structure”] egyszerűbb és helytállóbb, ugyanakkor korlátozottabb technikája előtt.
- (b) Egy nyelv nyelvtana olyan összetett rendszer, amelynek részei között sok és sokféle kapcsolat áll fenn. Ahhoz, hogy a nyelvtan valamely részét teljes egészében kidolgozzuk, gyakran hasznos vagy akár szükséges is, hogy rendelkezünk valamilyen elképzeléssel a teljes rendszer jellegéről.” (Chomsky 1995: 68; 1957: 59-60)

Az idézet rendkívül tanulságos, mert azt jelzi, hogy a *Syntactic Structures*-ben a ciklikus, prizmatikus és visszamenőleges újraértékelésre épülő plauzibilis érvelési folyamat két síkon érvényesül:

Az első a nyelvtan síkja. Az idézet plasztikusan jellemez egy ahhoz hasonló mechanizmust, mint amelyet a *Syntactic Structures* egy másik pontjáról származó idézettel az 1. szakaszban már illusztráltunk. (26)(a)-ból az következik, hogy a nyelvtan konstrukciójának

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”
Argumentum 11 (2015), 211-249
 Debreceni Egyetemi Kiadó

folyamata nem lineáris, hanem ciklikus és visszamenőleges, hiszen nem csupán arról van szó, hogy a magasabb grammatikai szint egységei az alacsonyabb szintek egységeit előfeltételezik, hanem arról is, hogy az alacsonyabb szintek egységeinek leírásához szükséges a magasabb szintre vonatkozó információk figyelembe vétele. (26)(b) pedig a grammatika konstrukciójához vezető folyamat prizmatikus jellegét emeli ki: azt, hogy ismeretrendszerünket más és más perspektívákból újraértékelve, sokszoros visszacsatolások révén folyamatosan átalakítjuk.

A másik a tudomány-módszertani sík. Ugyanis Chomsky *valójában egy heurisztikát ír le*: olyan érvelési stratégiát, amelynek alkalmazása ugyan nem vezet el közvetlenül a helyes grammatikához, de amely mégsem egyéb, mint a grammatika konstrukcióját szolgáló heurisztikus folyamat. Bár retorikájában látványosan érdektelennek minősíti azt a heurisztikus folyamatot, amelynek eredményeképpen a kutató eljut a grammatika létrehozásához (Chomsky 1957: 56; 1995: 64),⁵⁹ és helyette a grammatika utólagos értékelését tekinti relevánsnak, érvelésével *látens módon mégis* egy heurisztika alkalmazása mellett foglal állást. Az idézetben leírt eljárás és a neo-bloomfieldianus eljárás *közös* tulajdonsága az, hogy *mindkettő heurisztika*, és Chomsky – explicit állításától eltérően – saját elméletének kidolgozása során ugyanúgy egy számára termékenynek látszó heurisztikát alkalmaz, mint elődei.⁶⁰ Az természetesen nem vitás, hogy a két heurisztika eltérő. Ahhoz sem férhet kétség, hogy az értékelő eljárás tudomány-módszertanilag megalapozottabb és hatékonyabb problémamegoldásokhoz vezetett, mint a felfedező eljárás.

Összegezve: a p-modell kimutatta, hogy noha CHOMSKY más módszertant adaptál, mint a neo-bloomfieldianusok, de az nem szakad el minden tekintetben attól, amelyet le kíván váltani.

3.4 Negyedik példa: a *Syntactic Structures* disztribucionalizmusa

Chomsky nem szakított a disztribúciós elemzéssel, hanem annak egyes elemeit visszamenőlegesen újraértékelve dolgozta ki és működtette a *Syntactic Structures*-ben kifejtett elméletet. (MP) fényében nagy vonalakban az alábbi esetekkel szemléltetjük ezt az összefüggést.

Első esetként a *Syntactic Structures* 9. fejezetét említjük, mely egy tipikus disztribucionalista kategóriákat és háttérfeltevéseket alkalmazó, disztribúciós elemzésekre épülő eszmefuttatás. Plauzibilis következtetések sorozatán keresztül Chomsky a következő konklúziókat vonja le:⁶¹

- (27) (a) $0 < |Két\ megnyilatkozás\ fonemikus\ különbözősége\ nem\ függ\ a\ jelentések\ különbségétől.|_F < 1$
 (b) $0 < |A\ morféákat\ nem\ jelentéshordozó\ elemekként\ kell\ definiálni.\ |_F < 1$
 (c) $0 < |A\ nyelvtanilag\ helyes\ mondatok\ nem\ feltétlenül\ értelmesek.\ |_F < 1$

⁵⁹ „[...] soha nem foglalkozunk majd azzal a kérdéssel, hogyan juthat el valaki a nyelvtanhoz, amelynek egyszerűségét éppen vizsgáljuk [...] Egy nyelvtanhoz el lehet jutni intuíció, sejtés, mindenféle esetleges módszertani javaslatok, korábbi tapasztalatra való hagyatkozás stb. útján. [...] Alapvető célunk az, hogy objektív, nem intuitív módszerrel szolgáljunk valamely már elkészült nyelvtan értékeléséhez és más javasolt nyelvtanokkal való összehasonlításához.” (Chomsky 1957: 56; 1995: 64)

⁶⁰ A neo-bloomfieldianus ’felfedező eljárás’ jellemzésére a ’heurisztika’ kifejezést Hockett (1968) használja következetesen.

⁶¹ (27)-(29)-ben *F* azon következtetésekre utal mint közvetett forrásokra, amelyek konklúziójaként Chomsky megkapta őket, de amelyeket itt nem rekonstruáltunk.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

Másodszor, a szelekciós korlátozások bevezetését egy szintén tipikusan disztribúciós érveléssel támasztja alá. Úgy érvel, hogy amennyiben az olyan morfémaosztályokat, mint pl. főnév, ige, melléknév, disztribúciójuk alapján határozzuk meg, akkor ezen osztályok alosztályait is kizárólag disztribúciós kritériumok alapján azonosíthatjuk. Az érvelési folyamatban a plauzibilis következtetések sora a következő plauzibilis kijelentéshez vezet:

(28) $0 < |A \text{ morfémaosztályok disztribúciós kritériumok alapján azonosíthatók.} |_F < 1$

Harmadszor: a transzformációk szerkezete szorosan összefügg a szelekciós korlátozások disztribúciós megalapozottságával. Az érvelés lényege: ha egy transzformáció bevezetését egyebek mellett az motiválja, hogy egyszerűsíti a nyelvtant, mert a szelekciós korlátozásokat nem kell a kimeneti és a bemeneti szerkezet esetében külön-külön, hanem elegendő egyszer megadni, és ha a szelekciós korlátozások disztribucionálisak, akkor a transzformáció is disztribucionálisan meghatározott:

(29) $0 < |A \text{ transzformációk disztribucionálisan meghatározottak.} |_F < 1$

Ez a példa egyúttal jól mutatja a szoros összefüggést a disztribúció és a *Syntactic Structures* elméleti építményének alappillérei – az egyszerűség mint a grammatikák értékelésének kritériuma, a transzformációk, a szelekciós kikötések, a transzformációk bemenetét és kimenetét alkotó frázis-struktúra szerkezetek és természetesen maguk a transzformációk – között.

Abban a visszamenőleges újraértékelési folyamatban, amelynek eredményeit többek között (27)-(29) szemlélteti, fontos szerep jutott az értékelő eljárás bevezetésének. Ebben a tekintetben a disztribúciós elemzés szerepének kettősségét szemléletesen jellemzi Matthews. Chomsky

(30) „nem vetette el a disztribucionalizmus alapvető célját vagy azt az empirizmust, amely [...] áthátolta. [...] Azzal, hogy elvetette azt a követelményt, hogy a nyelvészeti elméletek kidolgozzák azt, amit ő felfedező eljárásnak nevezett, megszabadította a disztribucionalizmust egy lényegtelen korlátozástól. De ami a helyére került, az az a követelmény volt, hogy *disztribúciós szabályok* alternatív halmazait egy egyszerűség-mértékkel értékeljük. *Ez a program megmentésére, és nem a lerombolására tett kísérlet volt.*” (Matthews 1993: 141; kiemelés K.A.)

A p-modell terminológiájával fogalmazva (30) azt jelenti, hogy Chomsky a p-kontextust az értékelő eljárással bővíti, a bővítés következtében pedig olyan plauzibilis következtetések sorozatát hajtja végre, amelyek eredményeképpen a p-kontextus a fent felsorolt példákban jelzett plauzibilis kijelentésekkel módosul. Ebben az értelemben tehát az értékelő eljárás bevezetése az a „prizma”, amelyen keresztül Chomsky a *Syntactic Structures*-ben végrehajtott plauzibilis érvelési folyamat során a disztribucionalizmus bizonyos elemeit visszamenőlegesen újraértékeli. Ami Chomsky érvelésében lejátszódik, az nem forradalmi kenyértörés a neo-bloomfieldiánus disztribucionalizmussal – más szóval, a chomskyánusok szélsőséges forradalmi retorikájában kipellengérezett taxonómikus nyelvészettel –, de nem is annak közvetlen folytatása. Az értékelő eljárás előtérbe állításának prizmáján keresztül a disztribúciós szabályokra vonatkozó állítások visszamenőlegesen alacsonyabb plauzibilitási értéket kapnak, amennyiben a neo-bloomfieldiánusok vizsgálatait tekintjük forrásuknak. Egyúttal plauzibilitásuk magasabb lesz a *Syntactic Structures*-ben végrehajtott érvelés mint forrás alapján.

4 Összegzés

4.1 Eredmények

A (P') problémára nyújtott megoldásként (MP) mindenekelőtt a következő általános tulajdonságai alapján tér el a Kertész (2009)-(2010)-ben elemzett egyéb megoldásoktól:

- (i) A tudományos forradalom fogalmát még viszonyítási pontként sem alkalmazza.⁶²
- (ii) Ugyanakkor nem fogadja el az egy adott elmélet egyes elemeinek változatlan megőrzését és kiegészítését előfeltételező kontinuitást sem a generatív nyelvészet történetét meghatározó alapelvként.
- (iii) Nem törekszik a generatív nyelvészet legitimációjára.
- (iv) A tudományos megismerés egységének mítosza helyett elismeri a tudományos megismerés – és ezen belül mind a nyelvtudomány, mind az arra a metatudományos szinten reflektáló nyelvtudománytörténet-írás – sokféleségét.

Speciálisan az e tanulmányban bemutatott ciklikus, prizmatikus és visszamenőleges újraértékelési folyamat a neo-bloomfieldiánus nyelvészet és a *Syntactic Structures* viszonyát a következőképpen láttatja:

(a) A generatív nyelvészet és az azt megelőző tudománytörténeti szakasz viszonyát (MP) azzal magyarázza, hogy a *Syntactic Structures* releváns kijelentései részben a korábbi p-kontextusok információs állapotaiból erednek, azonban Chomsky nem változatlan tartalommal emeli be rendszerébe azokat az elemeket, amelyeket elődei alkalmaztak, hanem ciklikusan, prizmatikusan és visszamenőlegesen újraértékelt variánsaikat hozza létre.

(b) Egyfelől ott, ahol Chomsky *látszólag megmaradt* a neo-bloomfieldiánus nyelvészet talaján, *valójában* elrugaszkodik attól. Ugyanakkor a Bloomfieldtől és a neo-bloomfieldiánus elődöktől átvett plauzibilis kijelentések nem változatlanul, hanem a plauzibilis érvelési folyamatban újraértékelve, a generativisták szemszögéből nézve magasabb plauzibilitási értékkel kerültek a *Syntactic Structures*-be.

(c) Másfelől pedig még ott is, ahol *látszólag egészen újat mond*, marad olyan kapocs, amely elődei nézeteihez köti. Ez utóbbira, mint láttuk, tanulságos példa a felfedező eljárás elvetése, és helyette az értékelő eljárás – mely maga is heurisztika – bevezetése. Ebben az esetben is az (MP)-ben jelzett érvelési folyamat ad magyarázatot a tudománytörténeti változásra.

(d) (MP) azt mutatta ki, hogy mivel a plauzibilis érvelési folyamat során a *Syntactic Structures* a p-kontextust új, megbízhatónak tartott közvetlen forrásokkal egészíti ki, és mivel a kijelentések plauzibilitási értéke részben a közvetlen források megbízhatóságától függ, a Chomskyhoz kötődő csoport értékelése szerint a *Syntactic Structures* állításainak plauzibilitási értéke magasabb, mint a neo-bloomfieldiánus nyelvészet azokkal párhuzamba állítható kijelentéseinek a plauzibilitási értéke.

(e) Ugyanakkor (MP) azt is világossá tette, hogy a magasabb plauzibilitási értékekhez az esetek egy részében több – közvetlen és közvetett – forrás kombinációja járult hozzá.

4.2 Korlátok és lehetőségek

Noha ezen eredmények új megvilágításba helyezik a neo-bloomfieldiánus nyelvészet és a *Syntactic Structures* viszonyát, óvatosan és differenciáltan értékelendők. Többek között azért, mert a jelen írás leegyszerűsítve és mindössze néhány példa bemutatásával (MP) működőkép-

---

⁶² L. ehhez még Kertész, Rákosi & Bódog (2006).

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

pességének szemléltetését, nem pedig részletes alátámasztását szolgálta. (MP) lehetőségei egyéb tekintetben is korlátozottak és távolról sem alkalmasak minden releváns nyitva hagyott kérdés megválaszolására. A tanulmány lezárásaként erre mutatunk be egy példát.

A Kertész (2009)-(2010)-ben áttekintett nézetekből kitűnik, hogy a generatív nyelvészet történetében három tényező játszott meghatározóan fontos szerepet: a tudományos eredményeket befolyásoló társadalmi, az ‘intellektuális’ és a retorikai tényező (l. még ehhez pl. Martin-Nielsen 2010). Ez a megfigyelés azért lényeges, mert a posztkuhnianus tudománytörténetírás-elméletek egyik központi problémája pontosan az a kérdés, hogy a tudományos megismerésben e három tényező milyen arányban van jelen és milyen tudománytörténet-elméleti keretben ragadható meg.⁶³ Ugyanakkor (MP), noha igyekszik elkerülni egyéb historiográfiai álláspontok számos hibáját, nem olyan historiográfiai elméletet reprezentál, amely a nyelvtudomány történetének minden releváns aspektusára kiterjed, hanem csupán annak bizonyos, jól körülhatárolt összetevőit rekonstruálja. *Korlátai* nyilvánvalóak: a társadalmi, retorikai, személyi tényezők szerepének modellálására nem alkalmas, így pl. a generatív szemantika vereségének a személyiségekben és a személyi konfliktusokban rejlő okát nem tudja megragadni. Noha argumentációelméleti eszközöket alkalmaz a tudománytörténeti folyamatok modellálására, ezen argumentációelméleti eszközök nem érintkeznek a retorikával, ezért a generatív nyelvészet történetének retorikai aspektusait sem kívánja vizsgálni. Ez nem azt jelenti, hogy tagadjuk e tényezők jelentőségét, hanem csupán azt, hogy (MP) kizárólag a historiográfiai szakirodalomban intellektuális tényezőnek nevezett aspektus egy bizonyos összetevőjének – mégpedig az elméletalkotásban releváns szerepet játszó plauzibilis érvelési folyamatnak – a megragadására alkalmazható.

Lehetőségei abban rejlenek, hogy alkalmas lehet a ‘forradalom’ és a ‘paradigma’ leegyszerűsítő és a tudománytörténeti összefüggéseket eltorzító kategóriái helyett az egyes korszakok, elméletek, problémamegoldások közötti intellektuális kölcsönhatások dinamizmusának differenciált leírására. A továbblépés iránya a tudománytörténeti folyamatok ezen aspektusának részletes argumentációs elemzéseken alapuló feltárása lesz.

Irodalom

- Bach, Emmon (1965): Structural linguistics and the philosophy of science. *Diogenes* 51, 111-128.
- Barnes, Barry & Bloor, David & Henry, John (2002) [1996]: *A tudományos tudás szociológiai elemzése*. Budapest: Osiris. [*Scientific Knowledge: A Sociological Analysis*. Athlone Press, London]
- Bloomfield, Leonard (1914): *An Introduction to the Study of Language*. London: Bell.
- Bloomfield, Leonard (1935): *Language*. London: Allen & Unwin.
- Bloomfield, Leonard (1974) [1926]: Posztulátumok a nyelv tudománya számára. In: Antal László (szerk.): *Szöveggyűjtemény az általános nyelvészet tanulmányozásához*. Budapest: Tankönyvkiadó, 289-301. [A set of postulates for the science of language. *Language* 2, 153-164.]
- Bloor, David (1976): *Knowledge and Social Imagery*. London: Routledge.
- Bloor, David (1983): *Wittgenstein: A Social Theory of Knowledge*. London: Macmillan.

⁶³ Kertész (2004a) és (2013) [1991] középpontjában e kérdés megválaszolása áll.

- Botha, Rudolph P. (1989): *Challenging Chomsky: The Generative Garden Game*. Oxford: Blackwell.
- Chomsky, Noam (1964a): Current Issues in Linguistic Theory. In: Fodor, Jerry A. & Katz, Jerrold, J. (eds.): *The Structure of Language. Readings in the Philosophy of Language*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 50-118.
- Chomsky, Noam (1964b): A transformational approach to syntax. In: Fodor, Jerry A. & Katz, Jerrold, J. (eds.): *The Structure of Language. Readings in the Philosophy of Language*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 211-245.
- Chomsky, Noam (1975) [1956]: *The Logical Structure of Linguistic Theory*. New York & London: Plenum Press.
- Chomsky, Noam (1995a) [1957]: *Mondattani szerkezetek*. Budapest: Osiris. [*Syntactic Structures*. The Hague: Mouton, 1957.]
- Fehér Márta (1984): Thomas Kuhn tudományfilozófiai 'paradigmája'. In: Kuhn (1984), 299-318.
- Goodman, Nelson (1976): *Languages of Art: An Approach to a Theory of Symbols*, 2nd Edition. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Harris, Zellig S. (1942): Morpheme alternants in linguistic analysis. *Language* 18, 169-180.
- Harris, Zellig S. (1946): From morphemes to utterance. *Language* 22, 161-183.
- Harris, Zellig S. (1951) [1947]: *Structural Linguistics. [Methods in Structural Linguistics.]* Chicago: Chicago University Press.
- Harris, Zellig S. (1952): Discourse analysis. *Language* 28, 1-30.
- Harris, Zellig S. (1957): Co-occurrence and transformation in linguistic structure. *Language* 33, 283-340.
- Hockett, Charles F. (1955): *A Manual of Phonology*. Baltimore: Waverly Press.
- Hockett, Charles F. (1968): *The State of the Art*. The Hague & Paris: Mouton.
- Hymes, Dell & Fought, John (1981) [1975]: *American Structuralism*. The Hague: Mouton.
- Jäger, Ludwig (1993): „Language, what ever that may be.” Die Geschichte der Sprachwissenschaft als Erosionsgeschichte ihres Gegenstandes. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 12, 77-106.
- Kertész, András (2004a): *Cognitive Semantics and Scientific Knowledge: Case Studies in the Cognitive Science of Science*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Kertész, András (2004b). *Philosophie der Linguistik. Studien zur naturalisierten Wissenschaftstheorie*. Tübingen: Narr.
- Kertész András (2009-2010): Miért érdemes a nyelvésznek reggelente felkelni az ágyból? Avagy: Chomsky „forradalmi” és a generatív nyelvészet historiográfiája. *Magyar Nyelv*. I. rész, CV (2009), 385-401; II. rész, CVI (2010), 24-34; III. rész, CVI (2010), 145-156; IV. rész, CVI (2010), 257-269.
- Kertész, András (2012): The ‚Galilean style in science‘ and the inconsistency of linguistic theorising. *Foundations of Science* 17 (2012), 91-108.
- Kertész, András (2013) [1991]: *Die Modularität der Wissenschaft. Konzeptuelle und soziale Prinzipien linguistischer Erkenntnis*. Berlin, Heidelberg & New York: Springer.
- Kertész, András & Rákosi, Csilla (2009): Cyclic vs. circular argumentation in the Conceptual Metaphor Theory. *Cognitive Linguistics* 20, 703-732.
- Kertész, András & Rákosi, Csilla (2012): *Data and Evidence in Linguistics: A Plausible Argumentation Model*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

-
- Kertész, András & Rákosi, Csilla (2013): Paraconsistency and plausible argumentation in generative grammar: A case study. *Journal of Logic, Language and Information* 22, 195-230.
- Kertész, András & Rákosi, Csilla (2014): Introduction: The state of the art and the structure of the book. In: Kertész, András & Rákosi, Csilla (eds, 1-12).
- Kertész, András & Rákosi, Csilla (eds.): *The Evidential Basis of Linguistic Argumentation*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Kertész András, Rákosi Csilla & Bódog Alexa (2008): A saussure-i strukturalizmus tudománytörténeti rekonstrukciójáról. *Magyar Nyelv* CII, 430-442.
- Koerner, E.F. Konrad (1989): The Chomskyan ‘Revolution’ and Its Historiography. Observations of a Bystander. In: Koerner, E.F. Konrad: *Practicing Linguistic Historiography. Selected Essays*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Kuhn, Thomas S. (1984) [1970]: *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest: Gondolat [The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: The University of Chicago Press, 1970.]
- Lakatos, Imre (1970): Falsification and the methodology of scientific research programmes. In: Lakatos, Imre & Musgrave, Alan (eds.): *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press, 91-195.
- Lakatos Imre (1997) [1978.]: A tudomány története és annak racionális rekonstrukciója. In: *Lakatos Imre tudományfilozófia írásai*. Budapest: Atlantisz, 65-128. [History of science and its rational reconstruction. In: Worrall, John & Currie, Gregory (eds.): *The Methodology of Scientific Research Programs. Philosophical Papers. Vol 1*. Cambridge: Cambridge University Press, 101-139]
- Laki, János (1998): Empirikus adatok, metodológia, gondolkodás és nyelv a XX. századi tudományfilozófiában. In: Laki János (szerk): *Tudományfilozófia*. Budapest: Osiris – Láthatatlan Kollégium, 7–32.
- Lakoff, Robin (1989): The Way We Were; or; The Real Truth About Generative Semantics: A Memoir. *Journal of Pragmatics* 13, 939-88.
- Lasnik, Howard & Lohndal, Terje (2013): Brief overview of the history of generative syntax. In: Dicken, Marcel den (ed.): *The Cambridge Handbook of Generative Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press, 26-60.
- Lyons, John (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin-Nielsen, Janet 2010. Redefining what matters: Syntactic explanation in American linguistics, 1955-1970. *The Canadian Journal of Linguistics* 55: 331-358
- Matthews, Peter H. (1993): *Grammatical Theory in the United States from Bloomfield to Chomsky*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Percival, Keith W. (1976): On the historical source of immediate constituent analysis. In: McCawley, James D. (ed.): *Notes from the Linguistic Underground*. New York: Academic Press, 229-242.
- Pólya György (1977): *A gondolkodás iskolája*. Budapest: Gondolat.
- Pólya György (1989): *A plauzibilis következtetés*. Budapest: Gondolat.
- Post, Emil L. (1944): Recursively enumerable sets of positive integers and their decision problems. *Bulletin of the American Mathematical Society* 50, 284-316.
- Rescher, Nicholas (1976): *Plausible Reasoning*. Assen & Amsterdam: Van Gorcum.
- Rescher, Nicholas (1987): How serious a fallacy is inconsistency? *Argumentation* 1, 303-316.
- Rescher, Nicholas & Bandom, Robert (1980): *The Logic of Inconsistency*. Oxford: Blackwell.

Kertész András:

„A Legrosszabb Dolog, ami a huszadik századi nyelvtudomány historiográfiájával történt”

Argumentum 11 (2015), 211-249

Debreceni Egyetemi Kiadó

- Scholz, Barbara C. & Pullum, Geoffrey K. (2007): Tracing the origins of generative transformational grammar. *Journal of Linguistics* 47, 701-723.
- Schütze, Carston T. (1996): *The empirical base of linguistics. Grammaticality judgments and linguistic methodology*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Seuren, Pieter A.M. (1998): *Western Linguistics. An Historical Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Seuren, Pieter A.M. (2009): Concerning the roots of transformational generative grammar. *Historiographia Linguistica* 36, 95-115.
- Tomalin, Marcus (2008): *Linguistics and the Formal Sciences. The Origins of Generative Grammar*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Walton, Douglas N. (1992): *Plausible Argument in Everyday Conversation*. Albany: State University of New York Press.
- Walton, Douglas N. & Reeds, Chris & Macagno, Fabrizio (2008): *Argumentation Schemes*. New York: Cambridge University Press.
- Wells, Rulon 1947. Immediate Constituents. *Language* 23, 81-17.
- Wundt, Wilhelm (1911-1912)[1900]: *Völkerpsychologie: Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte. Band 1: Die Sprache*. Leipzig: Engelmann.

Dr. Kertész András
MTA-DE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport
4010 Debrecen, Pf. 47
kerteszs.andras@arts.unideb.hu